

Bitlis Eren Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISSN: 2547-9725

Yıl/Year: 2018

Cilt/Volume: 3

Sayı/Number: 2

AKADEMİK İZDÜŞÜM
DERGİSİ

**Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm
Dergisi**

**Bitlis Eren University Journal of Academic
Projection**

Yıl/Year: 2018 – Cilt/Volume: 3 – Sayı/Number: 2

ISSN: 2547-9725

Yazışma Adresi:

BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13000,
Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
<http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid>

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Bitlis Eren University Journal of Academic Projection

ISSN	:	2147-9725
Basım Tarihi	:	31 Mayıs 2018
Yayın Sezonu	:	Mayıs 2018
Cilt	:	3
Sayı	:	2
İlk Yayın Tarihi	:	2016
Yayın Yeri	:	Bitlis
Yayın Dili	:	Türkçe ve İngilizcedir
Adres	:	BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi Bitlis Eren Üniversitesi 13000, Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
e-posta	:	aid@beu.edu.tr
URL	:	http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 2

Yayın Kurulu • Editorial Board

Bitlis Eren Üniversitesi Adına
Sahibi/Owner

Baş Editör / Editor-in-Chief

Editörler / Editors

Yayın Kurulu Üyeleri / Editorial Board Members

Prof. Dr. Erdal Necip YARDIM
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Prof. Dr. Aşem NAŞABAYEVA HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ
Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLİ ARAP
Dokuz Eylül Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR
İnönü Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Metin IŞIK
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANNOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yasemin HAYTA
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇINAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zeki UÇAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Çağrı SÜREK
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Dilek ALMA
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Durmuş Çağlar ÇAKIR
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Mehmet NALBANT
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Mustafa Salim EREK
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Yunus SAVAŞ
Bitlis Eren Üniversitesi

Yazı İşleri Sorumlusu/Editorial Officer

Arş. Gör. Mehmet NALBANT
Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 2

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından "**Hakemli Dergi**" statüsüne uygun yılda üç sayı olmak üzere yayımlanır. Dergi içeriği, tüm kullanıcılara açık, ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar yayımcıdan ve yazar/yazarlardan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir. Bu dergide yayımlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden Fakültemiz ve Üniversitemiz sorumlu tutulamaz. Makalelerde belirtilen görüşler, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisinin görüşünü yansıtmaz. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları Akademik İzdüşüm Dergisine aittir. Makalesi dergimizde yayınlanmış olan yazarlar makalenin Özet kısmının veya tamamının PDF olarak dijital ortamda yayınlanmasını kabul etmiş sayılırlar. Dergi yazım kurallarına uymayan makaleler değerlendirmeye alınmaz. Basılmama kararı verilen yazılar varsa hakem raporuyla birlikte yazarına iade edilir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazılarında her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazara herhangi bir telif hakkı ödenmez.

Tarama Dizini

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 2

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Prof. Dr. Bayram ÇOŞKUN-Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK- Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ-Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Harun ARIKAN - Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat OKÇU-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme NARİN-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN- Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN-Dokuz Eylül Ün.
Doç. Dr. Ali ASKER- Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Erkin EKREM- Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ester RUBEN-Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ethem DUYGULU- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Güray YONTAR- Dokuz Eylül
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER- İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU- YYÜ
Doç. Dr. Sabahattin NAL İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLLİ ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Tümen SOMUCUOĞLU- Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Yakup ALTAN-Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU- Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Arif EREN-Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur Buyruk AKBABA-Bitlis Eren Ü.
Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU-İzmir Katip Çelebi Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ebru TOLAY- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ece DEMİREROL Celal Bayar Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gül GÜN-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR-İnönü Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN- Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ-Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurcan H. ÇIRAKLAR- Dokuz Eylül Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Raşid TACİBAYEV- Hoca Ahmet Yesevi-
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU-Bitlis Eren Ü.

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 2

Dergimizin bu sayısındaki makalelerin değerlendirilmesinde hakem olarak katkı sunan değerli öğretim üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.

Yayın Kurulu

BU SAYIDAKİ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF THISISSUE

- Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur BUYRUK AKBABA- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemal ÖZTÜRK-Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin IŞIK-Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Veysel ERAT-- Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 2

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Murat KESEBİR TÜRKİYE'DE 2001 KRİZİ SONRASI BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DURUMU, YAPISAL REFORMLAR İLE SON YILLARDAKİ GELİŞMELER 2001 State of the Banking Sector in Turkey after the Crisis, Structural Reforms and Developments in Recent Years	1-19
Seher CEYHAN & Semiha Sultan TEKKANAT 6360 SAYILI KANUN VE ANKARA İLİNE ETKİLERİ Law Numbered 6360 and Its Effects on Ankara Province	20-42
Gökhan DÖNMEZ 1982 ANAYASASINDA VİCDANÎ RET OLGUSU Conscientious Objection in 1982 Constitution	43-57

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*:10.03.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*:31.04.2018

Türkiye’de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler

Murat KESEBİR

Dr.

İstanbul-Türkiye

ORCID: 0000-0001-6462-6860

Mail adresi: muratkesebir@hotmail.com

Öz

2001 senesinde Türkiye’ de yaşanan finansal kriz yapısı itibariyle bir bankacılık krizi olarak görülmesine rağmen bu krizin ortaya çıkışında temel bazı yapısal ekonomik sorunlar rol oynamıştır. O dönem ülkemizde izlenen kur politikası ve faizlerin kısa dönem seyrine bakıldığında krizin sinyallerinin önceden verildiğini görebilmekteydik. Bu kriz yaşandığı dönemde dünya çapında benzer ekonomilerin böylesine derin şoklar yaşamadığından hareket ile krizin var olan yapısı ile ülkemize has yapısal sorunlardan kaynaklandığı görülmektedir. 2000 senesinden başlayarak uygulanan döviz kur rejimi ve böylelikle enflasyon ile mücadelede başarılı sonuçlar almayı hedefleyen maliye politikaları daha ziyade heterodoks yapısı ile öne çıkmaktaydı. Aynı dönemde bankacılık sektörünün mali tablolarına bakıldığında döviz cinsinden alacakların çok üzerinde olan döviz cinsinden borçlar görülmekteydi. Bankacılık sektöründe yapılması hedeflenen reformlar yeterince hızlı devreye alınamamıştı. Geri dönüşü olmayan kredilerin yol açtığı sorunlar ancak bankalar mecburi süreçler sonucunda TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu)’ na devredilince ortaya çıkmıştır. Kamu bankaları destekleme kredilerinin kontrolsüz kullanımı nedeniyle bilanço dengesizlikleri yaşarken özel bankalar çeşitli suiistimaller neticesinde benzer sorunları farklı açılardan yaşamaktaydılar. 2001 senesinde yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla kaçınılmaz bir kriz sürecine sürüklenmiştir. 2001 senesinde patlak veren bu kriz ülkemizde bankacılık ve maliye politikaları anlamında ciddi sonuçlara yol açmış ve kendinden sonraki döneme ait düzenlemeler üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Bu makalede 2001 finansal krizinin sebepleri ve sonuçları noktasında bankacılık sektöründe yol açtığı etkiler ile son dönem bankacılık sektörünün durumuna değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kriz, Bankacılık, Yapısal Reformlar

2001 State of the Banking Sector in Turkey after the Crisis, Structural Reforms and Developments in Recent Years

Abstract

Financial Crisis occurred in Turkey in the year 2001 considered as banking crisis by its structure despite the reason of this crisis is deep financial structural concerns played a main role. Exchange policies tracked in these days and when we check the short term interest rates signals of the problem given before the crisis. When it’s compared with the similar economies in the world, it’s seen that there were no such deep shocks in these countries therefore the crisis happened due to specific reasons to our country. Starting from the year 2000 applied exchange policies and result aimed, anti - inflation state financial policies more likely takes the lead by their heterodox structure. In the same period when it’s given a close look to the banking sector balance sheets exchange rate debts are much more than exchange currency loans. Reforms to be applied to banking sector were late to activate. Credits which were not returned lead to serious concerns when some banks taken over by TMSF (Savings Deposit Insurance Fund). State banks have imbalances in their accounts due to uncontrolled support credit usage. Private Banks has similar problems from different views due to credit abuses. Turkey moved to an inevitable crisis period due to above stated reasons. The crisis occurred in 2001 lead to serious reasons in banking and finance sector and affected the countermeasures beyond it. This article explores the financial crisis in year 2001 by its reasons and results on banking sector overall with today’s banking sector overview.

Keywords: Financial Crisis, Banking, Structural Reforms

GİRİŞ

2001 senesinde ülkemizde yaşanan finans krizi henüz kriz en şiddetli biçimiyle açığa çıkmadan evvel bazı göstergeler üzerinden sinyaller vermiştir. Esas itibariyle Şubat 2001’de gün yüzüne çıkan bu kriz kaçınılmaz gözükmektedir. Kriz, tanım itibariyle sinyal verse bile önceden ön görülemeyen bir zamanda ortaya çıkmalı ve etkileri ani olarak hissedilmelidir. Bahsettiğimiz finansal kriz kamuda başlamakla beraber kısa süre içinde özel sektörü etkiler hale gelmiştir. Türkiye o dönem benzer ölçekte ve konumdaki pek çok ekonomi gibi IMF (*International Money Fund*) ile inişli çıkışlı bir ilişki içerisinde bulunuyordu. Türkiye’ye 1999 senesinden itibaren destekleme programı uygulayan IMF’nin programı başarısızlığa uğramıştı. Bu başarısızlığın akabinde o dönemde Türkiye bir kere daha IMF’ ye başvurmak durumunda kalmıştır. Kriz yapısal bir takım sorunlar dolayısıyla yaşanmış olsa da siyasi vaziyetin ve en son olarak 19 Şubat 2001 MGK (*Milli Güvenlik Kurulu*) toplantısında yaşanan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasındaki tartışma krizin fitilini ateşlemiştir. 1998 Rusya krizi ardından 1999 senesinde yaşanan çok ağır 2 deprem felaketi ülkemizde mali tabloyu bozan ilave etkenler olarak hatırlanabilir. Türkiye yaşadığı kriz ertesinde bu programında teşviki ile bir takım karşı önlemler almak durumunda kalmıştır. Bu karşı önlemler kapsamında enflasyon ile kararlı bir mücadele sürdürülmesi hedeflenirken özellikle bankacılık ve finans sektöründe kesin tedbirler almaya yönelmiştir. Kamu’ da ise bilanço dengesinin kalıcı olarak tesis edilmesi yönünde tedbirler alınarak bu yapılanların sürekli ve etkili olmasını sağlayacak biçimde yapısal tedbirlerin yasal alt yapısı hazırlanmıştır.

2001 KRİZİ ÖNCESİ EKONOMİ VE KRİZİN SEBEPLERİ

1990 senesinden itibaren dünyada etkili olan neo-liberal politikaların etkileri gelişmekte olan ülkeleri daha derinden etkilemeye başlamıştı. Genel anlamıyla dünyada bir ekonomik serbestleşme, küreselleşmeye doğru evrilecek bir

genleşme hali yaşanmaktaydı. Demirperde blokunun çökmesi, komünizmin ekonomik, ideolojik doktrininin zayıflaması ile neticelenmiş ve doğan boşluk küreselleşme kavramı ile doldurulmaya başlamıştı. 1990 yılında Türk Lirası “konvertibl” yani değiştirilebilir para olarak ilan edilmiştir. Böylelikle serbest sermaye hareketlerinin önü açılmıştır. Bundan daha evvel döviz üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması finansal manada bir özgürlük, genişleme getirmiştir.¹

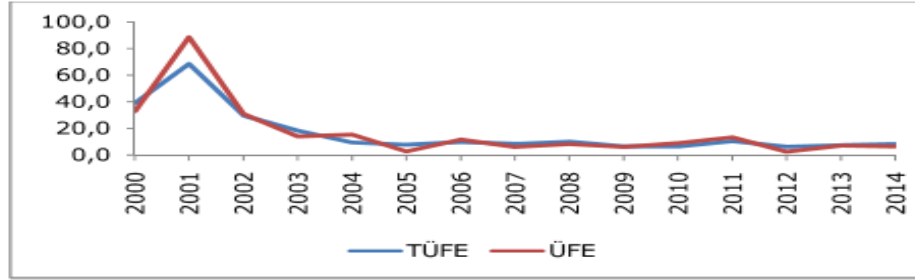
Türkiye ekonomik istikrarını sağlamak amacıyla pek çok defa IMF ile ekonomik ortak program uygulamak durumunda kalmıştır. Bu programların hedefinde bulunan enflasyon ile mücadele, kamu maliyesinin düzeltilmesi hedeflerinde sürdürülebilir bir muvaffakiyet sağlanabilmiş değildir. Bu programların başarısız olmasının sebepleri sadece IMF programlarının ekonomik uyumsuzluğu olarak nitelendirilemez, dönemin hükümetlerinin siyasi bazı kaygılar ile bir kısım programları hakkıyla uygulayamadıkları bir vakıadır. Siyasi mülahazalar ile uygulanan popülist politikalar, siyasi istikrar yoksunluğu ve yapılması elzem olan kamu ve özel sektör mali reformlarının sürekli ertelenmesi neticesinde enflasyon sürekli yükselmiş, ödemeler dengesi ciddi manada bozulmuştur. İç ve dış borçların faizleri artık bütçenin yama tutmayacak bir biçimde açılmasına sebep olmuştur.²

Aşağıdaki Şekil 1’ de 2000 senesinden itibaren TÜİK (*Türkiye İstatistik Kurumu*)’ in enflasyon rakamları görülmektedir.

¹ Esat Çelebi, 2001 yılında Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, İstanbul, 2001, s.16.

² Mükerrerem Hiç, Ekonomik Kriz Anatomisi Sonuçlar ve alınacak Dersler, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2001, s.41.

Şekil 1: 2000-2014 Seneleri Arasında Türkiye’ de Enflasyon Oranları³

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere 2000 senesinden 2001’e doğru enflasyonda çok ciddi bir artış eğilimi vardır. 1990’lardan beri süregelen kamu finansman açıklarının borçlanmayla giderilmesi sebebiyle artan faiz oranları kamu yatırımlarını ciddi oranda kısıtlamıştı.

2000 senesi ortası itibariyle Türkiye’deki banka sayısı 74 idi. O dönem piyasadaki bankaların 56’sı ticaret bankası niteliğindedir. Bu bankaların 27’si özel banka statüsünde, 17’si yabancı sermayeli banka, 4’ü kamu bankası ve kalan 8 banka ise TMSF bünyesindeki bankalardı. Geriye kalan 18 banka yatırım ve kalkınma bankası statüsündeydi.⁴

Tablo 1: Türkiye’de Bankaların Açık Pozisyonları (Milyar ABD Doları)⁵

Seneler	Oranlar
1998	-%8,4
1999	-%13,3
2000-I	-%15,78
2000-II	-%18,18
2000-III	-%20
2000-IV	-%15,9
2001	-%12,5

³ Onur Sungur, 2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticaretteki Gelişmeler, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9 (19-20), 2015, s.255.

⁴ TBB, (2001), TBB: https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor_bilgileri/istatistiki-raporlar/59 (Erişim Tarihi:28.12.2017).

⁵ Emre İbiş, 2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara, 2013, s.38.

Türkiye’ de bankaların 2000 senesinde açık pozisyonları 20 milyar ABD Doları seviyesine çıkmıştı. Bu kadar yüksek bir bilanço açığı veren bankalar netice itibariyle risk içeren bir vaziyetteydiler. Kamu maliyesinde yaşanan sorunlar sebebiyle borç yükü artışıyla beraber bankalar dış borçlanma yoluna gitmişler, risk artışı ile beraber bu yük hazinenin üzerine kalmaya devam etmiştir. Bankaların kamuya borçlanmadaki bu rahatlık özel sermayeye sahip banka sayısında 1991’ den 1999 senesine 26’dan 35’e yükselmesinden de anlaşılabilir.⁶

Bankalar açıklarını kapatabilmek için hem döviz hesapları üzerinden hem de dış kredi kaynaklarından yararlanmak ihtiyacı hissetmişler bu meyanda sürekli artış gösteren finansman ihtiyacı ve likidite daralması borç vadelerinin giderek daha kısılmasıyla neticelenmiştir. Kısa vadeli krediler ise ek bir risk oluşturmuşlardır. İç açıcı olmayan bu tablo piyasa da kurumlara olan güvenin giderek kaybolmasıyla neticelenmiştir. Finansman açısından görülen bu negatif tabloya özellikle özel bankaların reel sektörü finanse etmek amacıyla değil de kendi holding yapılarına bağlı kurumları ucuz kredilerle beslemek gayreti eklenmiştir. Bu durum geri dönmeyen kredilerin oluşturduğu ciddi riskin kamu maliyesine yüklenmesine neden olmuştur.

O dönem itibariyle yeterince denetlenmeyen bankacılık sistemi, suiistimallere açık yapısı ile bankaları piyasa kurallarıyla sağlıklı çalışmaktan alı koymuş ve kaynakların kötü yönetilmesine sebep olmuştur. Bu yaklaşım Türkiye’nin Cumhuriyet döneminde yaşadığı en ağır finans krizlerinden birine girmesine neden olmuştur. Bütçe açıkları, siyasi istikrarsızlık ve bunları önleyebilecek yapısal reformların gerçekleşmemesi nedeniyle; ayrıca mevcut kanunlardaki denetim mekanizmasının uygulanmaması enflasyonun giderek yükselmesine,

⁶ Türkiye Bankalar Birliği, TBB: <http://www.tbb.org.tr> , 2017.

döviz ve faiz oranlarında bozulmalara, dış açığın büyümesine, dış borç yükünün giderek atmasına sebep olmuştur.⁷

2001 Krizi ve Bankacılık Sektörünün Yapısı

Finans sektörünü bir bütün olarak düşünürsek bu sektörün en büyük bileşeni olarak bankacılık sektörünü görmek gereklidir. Bankaların toplam mevduat büyüklükleri toplam GSMH (*Gayri Safi Milli Hâsıla*) oranlarına bakıldığında bu oranın 1990 yılında %24,3’iken 2000 yılında %54,9 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Krizin yaşandığı döneme doğru vadeli Türk Lirası hesaplarında artış olmuş ancak bu artış kısa vadeli mevduat hesaplarında yoğunlaşmıştır. Döviz mevduatlarında da kısa vadeli mevduatların oranında artış görülmüştür. Tasarruf oranlarında nispi artış görülmesine rağmen yerli para birimine olan geçmiş tecrübelerle bağlı güvensizlik gelişmiş ülkelere nazaran bu tasarrufların GSMH’ ye oranının düşük olduğu görülmektedir.

2001 senesinde yaşanan kriz nedeniyle yapılan yasal düzenlemeler neticesinde bankaların sayısında ciddi düşüş gözlenmiş ve 2005 senesinde banka sayısı 45’e düşmüştür. Bu azalma kamu ve özel sektörde birlikte yaşanmıştır. 2000 senesinde TMSF’ ye devredilen 11 banka olmuştur. Bu sayı sektörde yaşanan kronik sorunların neticesi olarak gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan ekonomilerde özellikle bankacılık sektöründen temel beklenti reel sektör yatırımlarını sağladığı kredi olanaklarıyla fonlayarak yeni yatırımların önünü açması ve böylelikle iktisadi büyümeye, istihdam oranlarının artışına katkıda bulunmak olarak özetlenebilir. Kriz dönemlerinde genellikle bankacılık sektörünün kredi oranlarında piyasanın gerekleri doğrultusunda azalma olduğu görülmektedir. 2001 krizinde de durum benzeri biçimde gerçekleşmiştir.

⁷ M. Hiç, a.g.e., 2001.

Bankların aktiflerine nazaran kullanılan kredi oranları 1990 senesinde %47,2 iken 200 senesinde %31,2’ e düşmüştür.⁸

Türkiye’deki bankacılık sektörü öz kaynakları bakımından yeterli güçte değildi bu durum bankaların piyasada oluşan riskler karşısında kırılganlıklarını artırmaktaydı. 2000’li senelerin başında ülkemizin kişi başına milli gelir seviyesi 3500 ABD doları seviyesinde bulunduğu için toplamda mevduat yetersizliği milli gelirin gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük olmasına yol açmaktadır. Tasarruf mevduatlarının az olması bankaların reel sektörü destekleyebilecek kredilerini kısıtlamaktadır. 2001 krizinde kamunun aşırı borçlanma eğilimi bankacılık sektörünün asli görevi olan reel sektör yerine devlet tahvilleri sayesinde kamuyu fonlamasına neden olmuştur. Tasarruf oranlarının artması milli gelir ve mevduat miktarlarının artması ile sağlanacaktır.

2001 krizine yol açan temel etkenlerden biri de o dönemki kamu bankalarına siyasi müdahalenin müsait olması ve çok sayıda holding bankasının kredi suiistimallerinin kamu maliyesinde yarattığı yük olarak görülebilir. Tüm bu yapısal sorunların krize yol açmasında etkili en önemli unsur sektör üzerinde yeterli sistematik kontrolün olmayışıdır. Etkili bir denetim sistemi olsaydı bankacılık sektörü ve genel olarak finans sektörü yaşadığı aşırı risk faktörleri ve suiistimler hakkında erkenden uyarılır ve uzun süreçlerde mali istikrar sağlanması mümkün olurdu.⁹

2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektöründe Alınan Önlemler

2001 senesi Şubat ayında ortaya çıkan finans krizi neticesinde bankacılık sektörü büyük sarsıntı geçirmiş ve reel sektöre uzanan etkileri olmuştur. Krizin hemen

⁸ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, TCMB: <http://www.tcmb.gov.tr>, 2005.

⁹ Çakmur Yıldıztan, *Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri*, Nobel Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

ardından Mayıs ayı itibariyle yeniden yapılandırma programı uygulamaya konulmuştur. Bu programda öne çıkan ana unsurlar:

- Dalgalı kur modeli uygulanırken enflasyona karşı sıkı bir duruş sergilenmesi,
- Bankacılık sektöründe özellikle TMSF eliyle hızlı ve geniş kapsamlı bir yeniden yapılandırma süreci başlatılmış ve bankacılığın reel sektörü desteklemesi hedeflenmiştir,
- Kamu maliyesinde finansman dengesinin yeniden tesis edilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Enflasyon hedefini destekleyen bir kamusal gelir stratejiler geliştirilmesi,
- Yeniden yapılandırma sürecinin şeffaf ve etkili uygulanmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması.

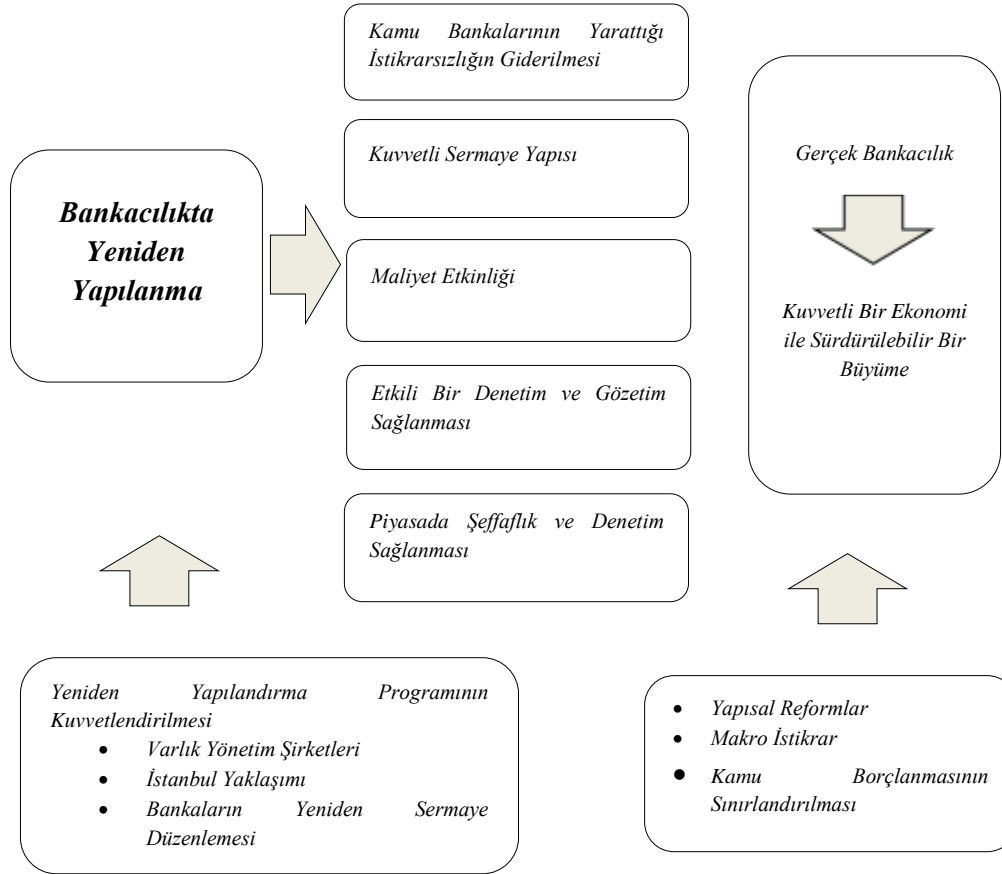
Yeniden yapılandırma kapsamında reel sektör tabir edilen ve ekonomiye katma değer yaratan sektörlerin de geliştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla alınan tedbirler ise genel olarak ihracatı teşvik etmeye ve yabancı direkt yatırımları artırmaya yönelik çalışmalardır. İhracat teşviki kapsamında Eximbank kredileriyle ilgili kaynakların devreye sokulması, ihracat KDV’ (*Katma Değer Vergisi*) sinin teşvik kapsamında ödemelerinin ivmelendirilmesi ile bürokraside mevcut süreçlerin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Yabancı sermaye teşviki kapsamında ise doğrudan yatırım teşviki amacıyla bürokratik engellerin kaldırılması hedeflenmiştir¹⁰.

Kriz sonrası uygulanan yeniden yapılandırma kapsamında BDDK (*Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu*) vasıtasıyla 2001 senesi mayıs ayında uygulanmaya başlanan program devreye alınmıştır. Bu program; kamu bankaları ile alakalı yeniden yapılandırmayı, TMSF’ ye devredilmiş bankaların bir an önce

¹⁰Pelin Ataman Erdönmez, Türkiye’ de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma. *Bankacılar Dergisi*, 2003, Sayı:47, s.38.

durumlarının netleştirilmesi, özel bankalar ile alakalı düzenlemeler ile sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasını, yapısal yasal düzenlemeler ile denetimlerin etkinliği artırılmıştır.

Şekil 2: 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Yeniden Yapılanma Programı¹¹

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması kriz sonrasındaki dönemde devam etmiştir. Bu anlamda, özel sermayeli bankaların güçlendirilmesi, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bankaların hızlı tasfiyesi veya satışının gerçekleşmesi, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve bankacılık sektörünün denetlenmesi açısından yapılan çalışmalar ile önemli bir yol kat

¹¹ BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, 2009, s.11.

edilmiştir. Bankacılık sektörü, sermaye hareketleriyle, nominal ve reel kurlarla, menkul değerlerle ve enflasyonla yakından ilişkilidir. Bu sebeple reel sektöre kaynak aktaran bir yapı olarak, güçlendirilmesi ve denetlenmesi çok önemli olmaktadır.¹²

2001 yılı Şubat ayında gerçekleşen krizin ardından, aynı yılın Mayıs ayında “güçlü ekonomiye geçiş programı” ilan edilerek, ekonomi politikalarında köklü değişikliğe gidilmiştir. Bu programın esasları ise;¹³

- Enflasyonla etkin bir mücadele ve fiyat istikrarını sağlayacak para politikası uygulamak
- Disiplinli bir maliye politikasını uygulamak
- Bankacılık sektörü en başta olmak üzere, finansal sektörün mali yapısını sağlamlaştırmak
- Ekonominin bütün birimlerinde etkinlik ve şeffaflığı sağlayacak yapısal düzenlemeleri gerçekleştirmek olarak ifade edilmiştir.

Yukarıdaki düzenlemeler 2002 yılı itibariyle, ekonomide hızlı ve istikrarlı bir gelişmeyi sağlamış ve böylece 2001 yılındaki krizden sonra toparlanma süreci başlamıştır. Ayrıca uluslararası piyasalardaki toparlanma da bu sürece olumlu katkı sağlamış ve 2008 yılındaki küresel krize kadar iyileşme süreci devam etmiştir.

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KRİZDEN GÜNÜMÜZE DURUMU

2001 krizi ertesinde uygulanan güçlendirme ve istikrar programı sayesinde toparlanma yaşanmış ve bankacılık sistemi daha kalıcı temel üzerinde şekillendirilmiştir. Bu kriz aynı zamanda IMF gibi uluslararası finans

¹²Emine Fırat, Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002), Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006, s.237-238.

¹³ Türkiye Bankalar Birliği, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, Kasım 2008, s.12.

kuruluşlarına olan güvenin tekrar irdelenmesine yol açmakla birlikte uygulanan yapısal tedbirler yine IMF destekli olarak hayata geçirilmiştir. Yaşanan krizin ülke ekonomisine maliyeti %9,5 küçülme olmuştur. Tedbirler vasıtasıyla mali disiplin sağlanmasına ve 2002 senesinde %7,9, 2003 senesinde %5,9, 2004 senesinde %9,9 yaşanan büyümeye rağmen işsizlik konusunda istenilen başarı yakalanamamıştır¹⁴

Ekonomik olarak makro ölçekte istikrarın yakalanmasına bağlı olarak bankacılık alanında ehemmiyetli gelişmeler olmuştur. 2004 yılında bankacılık sektörünün 306,5 milyon TL gibi bir rakama ulaşmıştır. Bankacılıkta mevduat ve kredi miktarlarında ciddi artışlar görülmüştür. Bu durum ekonominin büyümesiyle doğru orantılıdır. 2001 senesinde kredi miktarları 34,9 milyar TL iken 2004 senesinde 82,2 milyar TL’ye yükselmiştir.¹⁵

Krizden sonra özellikle nominal faizlerde ve bunu izleyen reel faizlerde düşüş yaşanmıştır. Yatırımları teşvik eden bu faiz yapısından dolayı düşen banka gelirleri bankaların komisyon gelirlerinde yaşanan düzenleme ve artışlar sayesinde dengelenmiştir. Merkez bankasının özerk yapısının güçlendirilmesi para politikaları uygulanırken siyasi mülahazaların minimum seviyeye indirilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Emlak Bankasının tasfiyesi, Ziraat Bankası ve Halk Bankasının ortak bir yönetime devri alınan önlemler olarak görülebilir. Yeniden yapılandırma kapsamında reel sektörün bankalara olan kredi borçlarının yeniden yapılandırılması sağlanmış ve destekleme programı uygulanmıştır.¹⁶

Kriz sonrası yapılan önemli düzenlemelerden biri de sınırsız olarak uygulanan mevduat sigortası uygulamasında sınırlandırmaya gidilmesidir. Sınırsız olarak uygulanan mevduat sigortası mevduat sahiplerinin ölçsüz riskler almasına rol açmakta ve bunun neticesinde kamu maliyesinin üzerine ek yük yüklenmekteydi.

¹⁴ Çelebi, a.g.e., 2001, s.17.

¹⁵ TCMB, age., 2005.

¹⁶ E. İbiş, a.g.e., 2013, s.113-114.

Yapılan düzenlemeler neticesinde bankacılık sistemine olan güvenin artması sayesinde yabancı sermayeli bankaların Türkiye’de yatırım yapma iştahı artmış ve alımlarla sisteme dâhil olmaya başlamışlardır. Yabancı bankaların girişiyle beraber ürün ve teknoloji alanları dâhil olmak üzere rekabet yoğunlaşmış bu durum sektöre olumlu etki etmiştir. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra halen tasarruf miktarı olarak ülkemiz yeterli seviyede görülmemektedir. 2001 Krizine giden süreçte takibe dönüşen kredi oranlarıyla 2017 senesinde takibe dönüşen kredi oranlarının kıyaslaması bize yapılandırma sonrası sorunlu banka kredilerinin miktarı hakkında fikir verebilir.

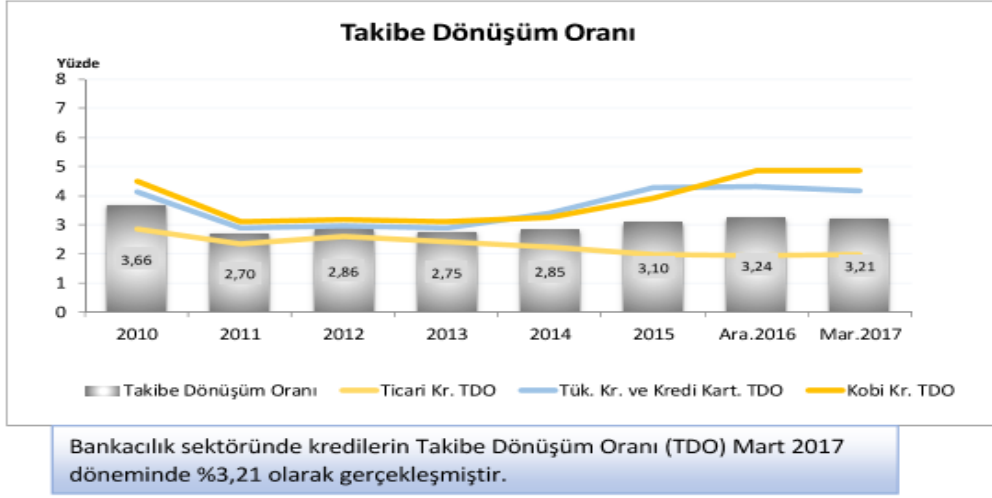
Tablo 2: 1998-2000 Seneleri Arasında Takibe Dönüşen Krediler¹⁷

Yüzde	1998	1999	2000
Kamu Bankaları	5,6	9,6	11,6
Özel Bankalar	7,3	3,7	6,0
TMSF İdaresindeki Bankalar	49,8	62,4	41,8
Yabancı Bankalar	1,1	2,2	2,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3,4	3,1	2,5
SEKTÖR	7,2	10,5	11,0

Aşağıda da 2010 yılı ile 2017 yılı arasındaki takibe dönüşen kredilerin oranları görülmektedir. Kriz yıllarındaki yüzdesel durum ile sonrasındaki yüzdesel durum arasındaki fark yansıtılmaktadır. Özellikle 1998, 1999 ve 2000 yıllarında görülen yüksek oranda takibe dönüşen krediler, 2010 yılından sonraki süreçte %3 seviyelerinde seyrettiği görülmektedir. Yapısal reformlar ile ekonomideki düzelmenin gözlemlenebilmesi için aşağıdaki şekilde bu oranlar detaylı olarak verilmiştir.

¹⁷ BDDK, Yıllık Rapor, 2000, s.33.

Şekil 3: 2010-2017 Seneleri Arasında Takibe Dönüşüm Oranları¹⁸

Yapısal reformlar sonucu ülke ekonomisinde oluşan düzelme ile birlikte, ekonomik verilerde düzelmeler ve normalleşmeler yaşanmıştır. Kriz yıllarındaki düzensizlik ve bozulmalar zamanla yerini sağlam bir ekonomik yapıya doğru yol alındığını göstermektedir. 2001 krizi sonrasında bir ara meydana gelen 2008 küresel krizi ile birlikte ekonomide dalgalanma meydana gelmiş olsa bile; yapılan yeni düzenlemeler ve kontrollerle birlikte etkisi daha hafif olmuştur. Bunda alınmış olan derslerin de etkisi olduğu bilinmektedir. Her ne kadar ülkemizde ekonomi denildiği zaman, kırılgan bir yapıya sahip olduğu düşünülse bile; yeni reform paketleri ve düzenlemeler ile bu kırılganlık azaltılmaya ve krizlere karşı kırılganlık yerine esneklik kazanılmasına sebep olmuştur. Bu açıdan 2001 krizi sonraki süreçte meydana gelebilecek yeni krizlere karşı nelerin yapılması gerektiği ile ilgili herkese ders niteliğinde olmuştur.

¹⁸ BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, 2017, s.14.

Yapısal reform, sistemin daha iyi çalışabilmesi ve şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesi için var olan yapının yeniden düzenlenmesidir. Ekonomik anlamda yapısal reformda yapılması gerekenler ise üç başlık altında toplanmaktadır.¹⁹

- Büyümenin ithalata dayalı yapılan kurtulması ve cari açığın düşürülmesi
- Vergi sisteminin dolaylı dolaylı vergilere dayalı olmaktan çıkıp, dolaysız vergilere ağırlık verilmesi
- Enerji anlamında dışa bağımlı yapının azaltılması ve gerekli tasarruf önlemlerinin alınması

Yukarıda birkaç tane maddede görüldüğü gibi yapısal anlamda düzelmeye cari açığın azaltılması ithalata karşı ihracat oranlarının yükselmesi ve vergi düzenlemelerinin dışında; içsel anlamda üretimin arttırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması da bir başka önemli unsur olmaktadır. Son yıllarda milli üretimin teşviki ile birlikte üretimin yerliliği vurgusu, ileriki yıllarda ekonominin dışa bağımlılığını azaltacak ve buda ihracat rakamlarımıza yansiyacaktır.

Ayrıca yapısal reformlar denildiği zaman içerisinde sektörel reformlarda ayrı bir başlık olarak düşünülebilir. Sektör bazlı düşünüldüğü zaman, bankacılık sistemi ilk akla gelen önemli bir başlık olmaktadır. Bankacılık sistemi ile ilgili gerçekleşen reformlar 2001 krizi sonrasında daha gerçekleşmiş ve ister istemez kendisini reforme etmiştir.²⁰ Bunun dışında siyasal ve sosyal reformlarda, ekonomik reformları destekleyen unsurlardır. Her üçü de bir araya geldiği zaman yapısal reformu oluşturduğu için her alanda yenilenme meydana gelmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, 2001 krizi sonrası gerçekleşen çeşitli reformlar ile

¹⁹ Mahfi Eğilmez, Nedir Bu Yapısal Reformlar?, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/01/nedir-bu-yapsal-reformlar.html> ,2012.

²⁰ Mahfi Eğilmez, Güncellenmiş Yapısal Reformlar Rehberi, <http://www.mahfiegilmez.com/2015/10/guncellenmis-yapsal-reformlar-rehberi.html> ,2015.

birlikte krize karşı daha sağlam bir yapı oluşturulmuştur. Buda sonraki muhtemel oluşacak krizlere karşı önlem niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

2001 senesinde Şubat ayına denk gelen ekonomik kriz finansal bir kriz olarak görülmesine rağmen bu krizi tetikleyen birçok faktör vardır. Kamu maliyesinde yaşanan sorunlar ve yanlış uygulanan maliye politikaları bu krizin ortaya çıkışında çok etkili olmuştur. Bankacılık sektörünün yeterli yasal ve idari denetime sahip olmayışı krizin finans krizi olarak patlamasına yol açmıştır. Hem kamu bankaları hem de özel bankalar etkin ve verimli yönetilmediği için bazı sorunların birikmesine yol açmıştır. Bu sorunların sebep sonuç ilişkisi ile irdelenmesi siyasi istikrar sorunlarının ve suiistimallerin belirli bir süre sonra kaçınılmaz bir ekonomik krizi tetiklediğini göstermektedir. Krizi oluşturan yapısal sorunlar tabii ki vardı ve kriz ertelenemez bir hal almıştı ancak krizin yüzeye çıkışı aynı zamanda siyasal istikrar konusunda yaşanan bir başka olay ile yani “*MGK toplantısında anayasa kitapçığının fırlatılması*” ile simgeleşmiştir. Yıllardan beri süregelen kamu kurumlarına dair açıklar ve holding bankalarının ölçsüz ve kontrolsüz biçimde kendi şirketlerine krediler açması sistemin sürdürülemez bir hal aldığı ve bir krizin yaklaşmakta olduğunu göstermekteydi.

Siyasi popülizm ve idari ve mali politikalarda yeterli basiretin gösterilememesi makroekonomik dengelerin net biçimde gösterdiği kriz riskine dair emarelere karşı önlem alınmasını olanaklı kılmamıştır. Krize giden yolda özellikle 1999 Marmara Depreminin ivmelendirme etkisi olduğu düşünülebilir. Bu bahiste krizin tek bir sebebi olmadığı fakat farklı etmenlerin değişik oranlarda kriz oluşumuna etkide bulunduğu görülmektedir.

Cumhuriyet tarihinin en yıkıcı finans krizlerinden olan 2001 krizinin bize öğrettiği kamu borçlarının hesapsız popülizm ile artması örneğin 1992 senesinde emeklilik yaşında yapılan düzenlemenin çok erken emeklilik koşulları sağlamasının ciddi

açık yükü yaratmasına yol açmasıdır. SGK (*Sosyal Güvenlik Sistemi*) reformu 1999 yılında kararlaştırılmasına rağmen uygulamaya konulması yine aynı siyasi mülahazalar ile 2002 senesine ertelenmiştir.

2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan IMF destekli programın ana hedeflerinden birisi enflasyon ile mücadele ve bankacılık siteminde yapısal düzenlemeler olmuştur. Denetim sistemlerinde şeffaflığın artması ve kamu finansman kaynaklarının kuvvetlendirilmesi ile reel sektörün desteklenmesinin yaşanan tecrübeler neticesinde önem arz ettiği ortaya çıkmıştır.

Kriz sonrasındaki dönemde gerçekleştirilen sıkı para ve maliye politikaları ile ekonomik anlamda düzelme belirtileri başlamış, fakat ardından 2008 yılında oluşan küresel kriz ile bu gelişimde duraklama meydana gelmiştir. Ayrıca, bir önceki krizde alınan önlemler bu seferki krizde sonuçlarını vermiş ve krizin etkisi daha az olmuştur. Bütün bunlarda ülke ekonomisinde yapılan reformların katkısı bulunmaktadır. Reformlar sadece ekonomik alanda değil, siyasal, sosyal ve eğitim alanında da meydana gelmiştir. Hepsi birden değerlendirildiğinde; 2001 krizi sonrasında siyasi anlamda istikrar, ekonomide uygulanan politikalar ile birleşerek, yapılan hataların farkına varılmış ve bundan sonraki yıllarda oluşabilecek muhtemel krizlere karşı önlemler alınmıştır.

KAYNAKÇA

BDDK. (2000). *Yıllık Rapor*. Ankara: BDDK.

BDDK. (2009). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Ankara: BDDK.

BDDK. (2017). *Yıllık Rapor*. Ankara: BDDK.

Çelebi, Esat (2001). "2001 Yılında Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü".

Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt 2. Sayı 2. 15-28.

Eğilmez, Mahfi (2012). Nedir Bu Yapısal Reformlar?.

<http://www.mahfiegilmez.com/2012/01/nedir-bu-yapsal-reformlar.html>

(Erişim Tarihi: 01.03.2018).

Eğilmez, Mahfi (2015). Güncellenmiş Yapısal Reformlar Rehberi.

<http://www.mahfiegilmez.com/2015/10/guncellenmis-yapsal-reformlar-rehberi.html>

(Erişim Tarihi: 09.01.2018).

Erdönmez, Pelin Ataman (2003). "Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma". **Bankacılar Dergisi, (Türkiye Bankalar Birliği)**. Sayı 47. 38-55.

Fırat, Emine (2006). Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. İktisat Anabilim Dalı. Konya.

Hiç, Mükerrerem (2001). "Ekonomik Kriz Anatomisi Sonuçlar ve alınacak Dersler".

Yeni Türkiye Dergisi. Eylül-Ekim 2001. S.41.

İbiş, Emre (2013). 2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Bankacılık ve

Finans Anabilim Dalı. Ankara.

Sungur, Onur (2015). "2000 Sonrası Türk Ekonomisinin; Büyüme, Enflasyon,

İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler". **Tematik Yazılar,**

Toplum ve Demokrasi, 243-249.

TBB. (2001). TBB: [https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-](https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59)

[bilgileri/istatistiki-raporlar/59](https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59) (Erişim Tarihi: 15.12.2017)

Türkiye Bankalar Birliği (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve

Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”.

<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf>

(Erişim Tarihi: 02.02.2018).

TBB. (2017). TBB: <http://www.tbb.org.tr> (Erişim Tarihi: 02.11.2017).

TCMB. (2005). TCMB: <http://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 03.10.2017).

Yıldırta, Dina Çakmur (2007). *Finansla Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri*.
İstanbul: Nobel Kitap Yayınevi.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 05.03.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*:08.05.2018.

6360 Sayılı Kanun ve Ankara İline Etkileri

Seher CEYHAN

Şehir Plancısı

Necmettin Erbakan Üniversitesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü-Konya-Türkiye

ORCID:0000-0003-4987-8765

Mail adresi:seher.egriceyhan@gmail.com

Dr. Semiha Sultan TEKKANAT

Şehir Plancısı

Necmettin Erbakan Üniversitesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü-Konya-Türkiye

ORCID: 0000-0003-0223-8517

Mail adresi:semihaeryilmaz@gmail.com

Öz

Büyükşehir Belediyesi Kanununda günümüze kadar birçok değişiklik yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de; 2012 yılında çıkarılan ve başta 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu olmak üzere birçok kanunda değişiklik yapan ve bununla birlikte mevcut yönetim sisteminde karşılaşılan sorunları çözmek amacıyla düzenlenen 6360 sayılı kanundur. Bu düzenleme ile büyükşehir sisteminde idari, mali, sosyal, siyasi ve kamusal hizmetlerin sunumu bakımından önemli değişiklikler olmuştur.

6360 Sayılı Kanun ile mahalli idarelerin sayısında değişme olduğu gibi; Ankara Büyükşehir Belediyesi dahil olmak üzere İl Özel İdareleri kapatılan illerdeki büyükşehir belediyelerinin, görev, yetki ve sorumluluklarında artış olmuştur. Kanun kapsamında büyükşehir belediyelerinin genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından aldıkları payda artma, otopark gelirleri, mahalleye dönüşen köy yerleşimlerinden ilerleyen yıllarda vergi, harç, katılım paylarının alınması gibi düzenlemeler getirilerek büyükşehir belediyelerinin gelirlerinde artma olmuştur. Yasal yapıdaki değişimin; merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiyi değiştirdiği görülmektedir. Yerel yapıdaki yönetsel yapı değişiminin mekânsal ve sosyal yapıdaki değişimi de beraberinde getireceği, planlama alanında farklı sorunsalları ortaya çıkaracağı da açıktır. Literatürde 6360 sayılı kanunun yasal, hukuki ve merkezileşme-yerelleşme boyutları ve yerel yönetimlere etkilerini irdeleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada; 6360 sayılı On dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe de Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun incelenerek bu kanunun Ankara İline etkileri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: 6360 Sayılı Kanun, Büyükşehir Belediyesi, Ankara.

Law Numbered 6360 and Its Effects on Ankara Province

Abstract

There are so many changes have been applied to Metropolitan Municipality Law. One of them is the law numbered 6360 dated at 2012 which changed the number of laws including the Metropolitan Municipality Law numbered 5216 and aimed to fix many problems that confronted. With this arrangement, there are important changes in the administrative, financial, social, political and public services of Metropolitan Municipality system.

With the Law numbered 6360, there are changes in the number of local governments as well as there are noticable incremental changes about the duties, authorities and responsibilities of Metropolitan Municipalities including Ankara Metropolitan Municipality which their Special Provincial Administrations are closed. Incomes of Metropolitan Municipalities increased with the arrangements of increased shares of municipalities from the common budget, increased shares of taxes, autopark incomes, taxes from the villages turned to metropolitan districts, increased fees and common shares, related to the Law. It is observed that, the law changed the relationship between central government and local governments. It is obvious that structural administrative change brings also the spatial and social changes and leads to new emerging problems in the field of urban planning. There are various articles on Law of 6360 searches its legal, local, global aspects and effects on local governments. In this article, Law of 6360 will be examined and its effects on Ankara Province will be revealed.

Keywords: Law numbered 6360, Metropolitan Municipalities, Ankara.

GİRİŞ

Türkiye’de İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri; 1984 yılında yürürlüğe giren 3030 sayılı kanun ile kurulan ilk büyükşehirlerdir. 1986 yılında 3306 sayılı kanun ile Adana, 1987 yılında 3391 sayılı kanun ile Bursa, 3398 sayılı kanun ile Gaziantep, 3399 sayılı kanun ile Konya, 1988 yılında 3508 sayılı kanun ile Kayseri, 1993 yılında 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun, 2000 yılında 593 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Adapazarı, 2012 yılında yayınlanan 6360 sayılı kanun ile Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Kahramanmaraş, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van ile son olarak 2013 yılında yayınlanan 6447 sayılı kanun ile Ordu Büyükşehir Belediyeleri kurulmuş olup toplam 30 adet büyükşehir belediyesi bulunmaktadır.¹

2004 yılında yayınlanan 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ile Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda birtakım niteliksel değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca bir ilde büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için nüfusunun 750 bin olması şartı getirilmiş; büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki orman köyleri dışında diğer köylerin tüzel kişiliğine son verilerek mahalleye dönüştürülmüştür. Valilik binası esas alınarak çizilen 50 kilometre yarıçaplı alan büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturmuştur. Orman köyü niteliği taşıyan köyler ise; köy tüzel kişilikleri korunarak bağlı oldukları büyükşehir belediyelerine bağlanmıştır. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunda yerleşim birimleri dikkate alınarak birtakım değişiklikler yapılmış olup, 2008 yılında yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunda yerleşim birimlerinin arka planda kaldığı görülmektedir. 5747 sayılı kanun sonrasında ise Ankara’daki 16 adet ilk kademe belediyesi kapatılmıştır. 2012 yılında yayınlanan 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”; sınırlar, idari yapı, mali yapı, yönetsel yapı gibi alanda da birçok değişikliği beraberinde getirmiştir.²

6360 sayılı kanun ile sayısı 30’u bulan büyükşehirlerin alanı Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %51’ini oluşturmaktadır. Büyükşehir belediyesi kurulan iller Türkiye nüfusunun yaklaşık %77’sini oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye’de yaşayan insanların dörtte üçünün bu yasadan etkileneceğini göstermektedir.³

6360 sayılı kanun ile yeni büyükşehir belediyeleri kurulması, büyükşehirlerdeki köylerin mahalleye dönüştürülmesi ve il özel idarelerinin kapatılması birçok

¹ Topçu, Dilek. Türkiye’de Yeni Büyükşehir Belediye Sistemi, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı, İstanbul, 2015, s 24-25.

² Arikboğa, Eray. “Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli”, **Yerel Politikalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, 2013, s 48, 59, 61.

³ Çelikyay, Hicran. “Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Sayı:101, s 7.

değişikliğe neden olmuştur. Bu çalışma ile 6360 sayılı kanunun Ankara iline olumlu/olumsuz etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle bu kanuna neden ihtiyaç duyulduğuna ve kanunun kapsamına değinilmiştir. Kanun ile ilgili literatür taraması yapılarak etkileri hakkında bilgi edinilmiştir. Daha sonra Ankara ilinin genel özelliklerine değinilerek, kanun öncesi ve sonrasında; Ankara ilinin idari yapı, sınırları, görev/yetki, sorumlulukları; mali yapısındaki değişiklikleri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, betimsel bir yaklaşımla ele alınan konunun genel bir değerlendirmesi yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

6360 SAYILI KANUN

Literatürde 6360 sayılı kanunu; 2004’de başlayan yerel yönetim reformu çabalarını geliştiren, yeni bir halka olarak değerlendirmektedir.⁴ 6360 sayılı kanun ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye, 5302 sayılı İl Özel İdaresi, 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi, 2464 sayılı Belediye Gelirleri, 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında, 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi, 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri ve 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunlarında değişiklikler yapılmıştır (6360 SK).

6360 Sayılı Kanun’un Gerekçesi

Literatürde 6360 sayılı kanunun gerekçesinin iki ana eksen üzerinde inşa edildiği belirtilmektedir. Bunlardan ilki, yeni kamu yönetimine dayalı temel ilkeleri esas alan yerel yönetim anlayışına geçilmesi konusundadır. Bu kapsamda; küresel düzlemde öne çıkan “verimli”, “etkin” ve “etkili” yeni kamu yönetimi anlayışı ve buna bağlı olarak “vatandaş odaklı”, “hesap verebilen”, “katılımcı” ve “saydam” vb. esasların dikkate alındığı yerel yönetim modellerine geçilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir. İkinci eksende ise; özellikle büyük ölçekli yerleşmelerde, tüm ili kapsayacak bir model ile yerel yönetimlerin çok parçalı yapısından kaynaklanan hizmet sorunsalının giderilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir. Büyükşehirlerde, yerel yönetimlerin çok parçalı yapısının hizmetler üzerinde oluşturduğu olumsuzluklar ise; küçük ve çok sayıda yerel yönetimlerin varlığı, imar planlarının bütünsellikten uzak olması, etkin olmayan kamu kaynaklarının kullanımı, yerel hizmetlerin planlama ve sunumundaki koordinasyon eksikliği, ölçek ekonomisinden yararlanamama, ulaşım, çevre koruma vb. hizmetlerde aksamaların yaşanması olarak sıralanmaktadır. Buna bağlı olarak kanunun gerekçelerinde; optimal hizmet ölçeğinde örgütlenen, büyük ölçekli ve güçlü kapasiteye sahip yerel yönetimlerin, gelişmiş teknolojilerle donatılması, nitelikli teknik personel istihdamı, uzmanlaşma, verimlilik artışı, kaynakların etkin

⁴ Oktay, Tarkan. “6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama Ve Anlamlandırma”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (ISMUS), 1/1 (2016), s 74.

kullanımı, il bütününde planlama ve uyumlu imar uygulamalarının mümkün olabileceği de ifade edilmiştir.⁵

Kamu hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan mahalli idarelerin; etkin, verimli, saydam, kaliteli ve insanların hayat kalitesini arttıracak hizmet sunması amacıyla yerel yönetimlere ilişkin kanunlarda değişiklikler yapılmaktadır. T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü'nün 08.10.2012 gün ve 4099 sayılı yazısı ekinde 6360 Sayılı Kanun'un gerekçeleri belirtilmektedir.

Kanunun gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir;

- Şehirlerin idari, ekonomik, sosyal vb. yapılarında değişiklikler meydana geldiğinden yeni büyükşehir belediyelerinin kurulmasına ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.
- Büyükşehir sınırları içinde birden çok yönetim biriminin bulunması ve yerel yönetimlerin parça parça planlar yapması yerine büyükşehir sınırları içinde bütüncül planlama yaklaşımlarının benimsenmesi amaçlanmaktadır.
- Belli bir alanda çok sayıda yerel yönetimin yetkili olması nedeniyle koordinasyonun sağlanamaması sonucu, belediye sınırının mülki sınır olması gerekliliği belirtilmektedir.
- Ölçek ekonomisinden yeterince yararlanılamaması nedeniyle kaynakların etkin ve verimli kullanımının sağlanamadığı belirtilmektedir. Büyükşehir sınırları içinde sunulan hizmetlerin tek elden yürütülmesi ile ölçek ekonomileri sayesinde koordinasyonun daha kolay sağlanacağı ve kaynak israfı yapılmayacağı amaçlanmaktadır.⁶

6360 Sayılı Kanun Kapsamı

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; idari, mali, sosyal ve siyasi yapıda birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Söz konusu 6360 sayılı Kanun'un bazı maddeleri yayımı tarihine bazı maddeleri ise 30.03.2014 tarihinde yapılan ilk mahalli idareler genel seçiminde yürürlüğe girmiştir.

6360 sayılı Kanun ile Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illeri olmak üzere 13 il belediyesi büyükşehir belediyesine dönüşmüştür. 2013 yılında yayımlanan 6447 sayılı kanun ile Ordu Büyükşehir Belediyesi kurularak büyükşehir belediyesi sayısı 30'a ulaşmıştır. Büyükşehir belediyeleri sınırları içinde yer alan orman köyleri de dâhil olmak üzere köylerin ve belde

⁵ Oktay, Tarkan. "6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama Ve Anlamlandırma", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (ISMUS), 1/1 (2016), s 80, 81.

⁶ TBMM, "T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü-Genel Gerekçe", <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0690.pdf>, (20.02.2018).

belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Köyler mahalle olarak, belde belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçe belediyesine bağlanmıştır. Mahalleye dönüşen köylerde ticari amaç taşımayan yapılar için yörenin geleneksel, kültürel ve mimari yapısına uygun Tip mimari projelerini ilçe belediyeleri veya ilçe belediyelerinin talep etmesi halinde büyükşehir belediyeleri yapacaktır. Orman köyü iken mahalleye dönüşen yerleşimlerde, mevzuatla orman köyleri ve orman köylüsüne tanınan hak, sorumluluk ve imtiyazlar kullanılmaya devam edecektir (6360 SK, md. 1,16) Mahalleye dönüşerek ilçe belediyesine katılan köy ve belediyelerce kullanılan mera, yaylak, kışlak gibi yerlerden 25.02.1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu hükümleri çerçevesinde yararlanılmaya devam edeceği hükmü eklenmiştir. Mahalleye dönüşen köylerde, kanunun yayımlandığı tarihte entegre tesis niteliğinde olmayan işletmeler ve diğer yapılar ruhsat almış sayılmaktadır (6525 SK, md. 28).

Tablo 1: 6360 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Mahalli İdare Sayıları (2014 yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu)⁷

Mahalli İdare Türü	6360 Sayılı Kanun Öncesi	6360 Sayılı Kanun Sonrası
Büyükşehir Belediyesi	16	30
Büyükşehir İlçe Belediyesi	143	519
İl Belediyesi	65	51
İlçe Belediyesi	749	400
Belde Belediyesi	1977	397
İl Özel İdaresi	81	51
Köy	34283	18143

Tablo 1’de de görüldüğü gibi büyükşehirlerde bulunan orman köyleri de dahil olmak üzere bütün köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak 16140 adet köy mahalleye dönüşmüştür.

Büyükşehir belediyesi olan 30 ilde İl Özel İdarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. İl Özel İdareleri’nin tüzel kişiliğinin kaldırıldığı illerde; 22.02.2005 tarih ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve diğer mevzuatlarla verilmiş olan yetki, görev ve sorumluluklar; ilgisine göre bakanlıklar, bakanlıklara bağlı ilgili kuruluşlar ve bunların taşra teşkilatları, hazine, valilikler, büyükşehir belediyeleri ve bağlı kuruluşları veya ilçe belediyeleri tarafından gerçekleştirilecektir. İstanbul ve Kocaeli dışındaki 28 adet ilde bucaklar ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır (6360 SK, md. 1).

⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2014 yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, Ankara, 2015, s 13.

Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde yatırım ve hizmetlerin izlenmesi, denetlenmesi, koordinasyonu, rehberlik edilmesi, hukuki destek sağlanması gibi faaliyetleri gerçekleştirmek üzere valiye bağlı olarak kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli Yatırım İzleme ve Koordinasyon Merkezi kurulmuştur.

Büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırları; ilçe belediyelerin sınırları, ilçe mülki sınırları olmuştur. Toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyelerinin kanun ile büyükşehir belediyesine dönüştürülebileceği belirtilmiştir. Belediye sınırları içinde nüfusu 500'ün altında mahalle kurulamayacağı eklenmiştir. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyelere, kadınlar ve çocuklar için konuk evleri açma zorunluluğu getirilmiştir (6360 SK, md. 5, 6, 15, 17).

Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının %1,50'si büyükşehir dışındaki belediyelere, %4,50'si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine, %0,5'i il özel idarelerine ayrılması hükmü getirilmiştir. Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından büyükşehirlerdeki ilçe belediyelere ayrılan %4,50'lik payın; %90'lık kısmı ilçelerin nüfusuna, %10'luk kısmı ise ilçelerin yüzölçümüne göre dağıtılacaktır. Büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının %6'sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamı üzerinden büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan payların %30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılacaktır. Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından büyükşehir belediyelerine ayrılan %6'lık payın; %60'ı doğrudan ilgili büyükşehir belediyesine aktarılır. Kalan %40'lık kısmın; %70'i nüfusa, %30'u ise yüzölçümü esas alınarak büyükşehir belediyeleri arasında dağıtılacaktır (6360 SK, md. 5, 6, 15, 17).

Kanun kapsamında; tüzel kişilikleri kaldırılan belediye ve köylerin personeli, taşınır ve taşınmaz malları, hak, alacak ve borçları, komisyon kararıyla ilgisine göre bakanlıklara, büyükşehir belediyesi, bağlı kuruluşu veya ilçe belediyesine devredilecektir. Tüzel kişilikleri kaldırılan il özel idarelerinin personeli, komisyon kararıyla ilgisine göre yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığı, büyükşehir belediyesi, bağlı kuruluşu veya ilçe belediyesine devredilecek olup; taşınır ve taşınmaz malları, hak, alacak ve borçları, komisyon kararıyla ilgisine göre bakanlıklara, bakanlıkların bağlı veya ilgili kuruluşları ile bunların taşra teşkilatına, valiliklere, yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığına, büyükşehir belediyesine ve bağlı kuruluşuna veya ilçe belediyesine devredilecektir. Büyükşehir belediyesine dönüşen il belediyelerinin sahip olduğu personeli, taşınır ve taşınmaz malları, hak, alacak ve borçları, komisyon kararıyla ilgisine göre büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri ile bağlı kuruluşlar arasında paylaşılacaktır (6360 SK, Geçici md.1).

Bu Kanuna göre tüzel kişiliği kaldırılan köylerde, bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren; emlak vergisi ile vergi, harç ve katılım payları altı yıl süreyle (31.12.2020 tarihine kadar) alınmayacaktır. Bu yerlerde içme ve kullanma suları

için alınacak ücret altı yıl süreyle en düşük tarifenin % 25'ini geçmeyecek şekilde belirlenecektir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun geçici 2'nci maddesi ile köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerdeki uygulamada bu şekilde olacaktır (6360 SK, Geçici md.1).

6360 sayılı Kanun'un Geçici 1. Maddesi doğrultusunda; İstanbul ve Kocaeli dışındaki büyükşehir, büyükşehir ilçe belediyeleri ve bağlı idareler yatırım bütçelerinin %10'unu 10 yıl boyunca mahalleye dönüşen yerleşimlerin altyapı hizmeti için kullanacaklardır.

2011 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde (ADNKS) nüfusu 2.000'in altında olan belediyelerin ilk mahalli idareler genel seçiminden itibaren geçerli olmak üzere tüzel kişilikleri kaldırılarak köye dönüştürülmüştür. Tüzel kişiliği kaldırılan belediyelerin personeli, her türlü taşınır ve taşınmaz malları, hak, alacak ve borçları il özel idaresine devredilecektir (6360 SK, Geçici md. 2).

Bu Kanundaki, il özel idaresi, belediye ve köy tüzel kişiliklerinin kaldırılmasına, il belediyesinin büyükşehir belediyesine dönüştürülmesine, büyükşehir belediye sınırının ilin mülki sınırlarına genişletilmesine, mülki sınır değişikliği yapılmasına ve ilçe belediyesi kurulmasına dair hükümler ilk mahalli idareler genel seçimlerinde uygulanır ve seçimler bu yerlerin yeni durumlarına göre yapılır. İlçe kurulmasına ilişkin hükümler bu Kanunun yayımlandığı tarihte yürürlüğe girmiştir (6360 SK, md. 36).

ANKARA İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Ankara kenti, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılması ile hızla gelişmeye başlamış ve 13 Ekim 1923'te Ankara kenti başkent ilan edilmiştir. 1919 yılında kentin nüfusu 25.000 civarında iken; başkent ilan edildiğinde yaklaşık olarak 30.000 nüfusa ulaşmıştır.⁸

16 Şubat 1924 tarih ve 417 sayılı Kanun ile Ankara Şehremaneti kurulmuştur. 3 Nisan 1930 tarihinde 1580 sayılı Belediye Kanunu kabul edilmiştir. Büyükşehir Belediyesi ise; Türkiye'de ilk olarak 1984 yılında yürürlüğe giren 3030 sayılı kanun ile İstanbul, Ankara ve İzmir'de kurulmuştur.⁹

Ankara ilinin; büyük bölümü İç Anadolu Bölgesinde kalmakla birlikte, Nallıhan, Beypazarı, Çamlıdere ve Kızılcahamam ilçelerinin bir kısmı Karadeniz Bölgesinde yer almaktadır. Ankara ilinin çevresinde; Bolu, Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir, Aksaray, Konya ve Eskişehir illeri bulunmaktadır. Ankara'da; Akyurt, Altındağ, Ayaş, Bala, Beypazarı, Çamlıdere, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Gölbaşı, Güdül, Haymana, Kalecik, Kahramankazan, Keçiören,

⁸ Goethe-Institut, Cengizkan Ali, "Türkiye için modern ve planlı bir başkent kurmak: Ankara 1920-1950", <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm>, (27.02.2018).

⁹ Toksöz, Fikret, İyi Yönetişim El Kitabı, Tesev Yayınları, 2008, s 37, 38, 53.

Kızılcahamam, Mamak, Nallıhan, Polatlı, Pursaklar, Sincan, Şereflikoçhisar ve Yenimahalle olmak üzere 25 adet ilçe mevcuttur.¹⁰

Şekil 1: Ankara'ya Komşu İller¹¹

TÜİK ADNKS verilerine göre 2017 yılında Ankara ilinin nüfusu 5.445.026 kişidir. Nüfus bakımından İstanbul'dan sonra en kalabalık il Ankara olup; yüzölçümü bakımından üçüncü büyük kenttir.¹²

Tablo 2: Ankara İli Nüfusunun 2007-2017 yılları Arasındaki Değişimi¹³

Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus
2007	4.466.756	2013	5.045.083
2008	4.548.939	2014	5.150.072
2009	4.650.802	2015	5.270.575
2010	4.771.716	2016	5.346.518
2011	4.890.893	2017	5.445.026
2012	4.965.542	-	-

Ankara'nın 1927 yılı nüfus sayımına göre toplam nüfusu 404.581 iken, 90 yılda nüfusu 4.635.864 kişi (%85) artarak 2017 yılında nüfusu 5.445.026 olmuştur.

¹⁰ Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, 2038 Ankara Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2017, s 33.

¹¹ Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, İmar ve Çevre Planlama Şube Müdürlüğü, Ceyhan Seher, 2018.

¹² Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, 2038 Ankara Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2017, s 2.

¹³ TÜİK, "Ankara İli Nüfusu", <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (15.03.2018).

2017 yılında Ankara ilinin nüfus artış hızı binde 18,3'tür. Ankara ilinin hane halkı büyüklüğü 2008 yılında 3,6 iken; 2017 yılında 3,1'e düşmüştür.¹⁴

Tablo 3: Ankara İlçelerinin 2017 yılı ADNKS Nüfusu¹⁵

İlçe Adı	Nüfus	İlçe Adı	Nüfus
Akyurt	32.863	Güdül	8.050
Altındağ	371.366	Haymana	27.277
Ayaş	12.289	Kahramankazan	52.079
Bala	21.682	Kalecik	12.897
Beypazarı	48.476	Keçiören	917.759
Çamlıdere	7.389	Kızılcahamam	24.947
Çankaya	921.999	Mamak	637.935
Çubuk	90.063	Nallıhan	28.621
Elmadağ	45.513	Polatlı	124.464
Etimesgut	566.500	Pursaklar	142.317
Evren	2.753	Şereflikoçhisar	33.599
Gölbaşı	130.363	-	-
Genel Toplam			5.445.026

TÜİK 2017 yılı ADNKS verilerine göre Çankaya ilçesi, 921.999 kişilik nüfusu ile Ankara il nüfusunun yaklaşık %17'sini barındıran en kalabalık ilçesidir. Nüfus bakımından en son sırada yer alan ilçe ise; 2.753 kişilik nüfusu ile Ankara il nüfusunun %0.05'ini barındıran Evren ilçesidir.

Ankara'nın başkent ilan edilmesi ve Cumhuriyetin kurulması ile birlikte ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan ilde; Makine ve Kimya Endüstrisi, Etibank gibi sanayi kuruluşları kurulmuş; bu gelişmelerle birlikte Ankara'ya göç hızlanmıştır. Ağaç işleri ile ilgili keresteciler, mobilyacılar ve döşemeciler sektörü üretime başlamıştır. Çimento fabrikası, barut fabrikası bira fabrikası gibi kuruluşların yanı sıra, makarna, un, bitkisel yağ, süt ürünleri, şeker, şarap, bira gibi besin sanayisine ait kuruluşların yanı sıra çimento, traktör, tarım aleti ve makineleri, motor, boya, tuğla, kiremit ve orman ürünleri, mobilya, madeni eşya, dokuma üreten sanayi kuruluşları da kurulmuştur. Ayrıca Türk Havacılık ve Uzay Sanayi (TAİ)'nin kurulması savunma sanayi ile ilgili en önemli yatırımlardandır.

¹⁴ TÜİK, "Ankara İli Nüfus Artış Hızı", <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (15.03.2018).

¹⁵ TÜİK, "Ankara İlçelerinin Nüfusu", <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (15.03.2018).

Bununla birlikte rulman ile seri halde dişli üretimi, morfin ile diyaliz makinesi üretimleri Türkiye’de yalnızca Ankara’da gerçekleştirilen faaliyetlerdir.¹⁶

Ankara ilinde 2016-2017 eğitim öğretim yılı itibarıyla; 436 adet okul öncesi, 1546 adet ilköğretim olmak üzere toplam temel eğitim sayısı 1982’dir. 411 genel lise, 301 mesleki ve teknik lise olmak üzere toplam 712 tane ortaöğretim okulu bulunmaktadır. Ankara ilinde buluna temel eğitim ve ortaöğretim kapsamında bulunan toplam 2694 okuldun; 1721 tanesi resmi okul, 973 tanesi özel okuldur. Temel eğitimdeki öğrenci sayısı 681088, ortaöğretimdeki öğrenci sayısı ise 283557 olmak üzere toplam 964645 öğrenci bulunmakta olup; toplam öğretmen sayısı 68815’dir.¹⁷ Ankara’da yükseköğretim kurumları arasında 6 tane devlet üniversitesi, 9 tane vakıf üniversitesi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve Polis Akademisi olmak üzere 2 tane akademi ve Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı bulunmaktadır.¹⁸

6360 SAYILI KANUN ÖNCESİ VE SONRASI ANKARA İLİ

İdari Yapı ve Sınırlardaki Değişiklikler ile Demokratik Açından Etkileri

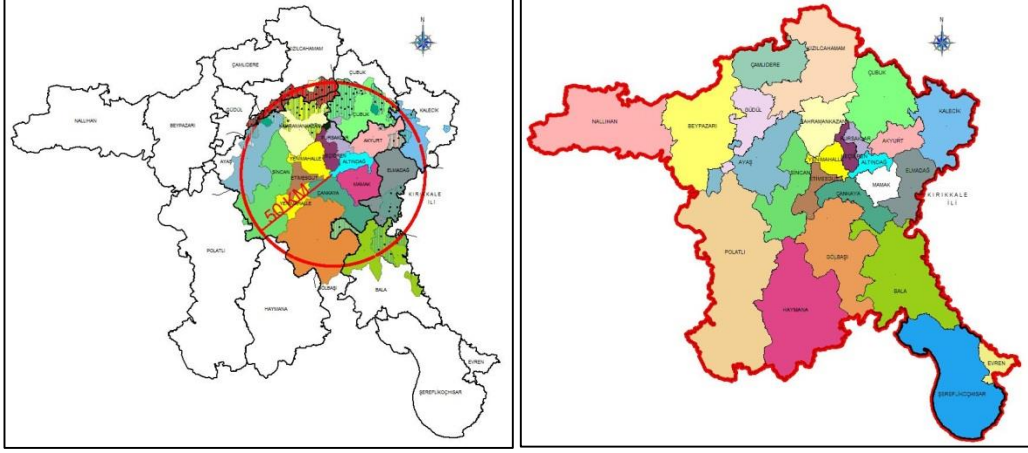
Ankara ilinin büyükşehir belediye sınırı; 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunda, valilik binası merkez kabul edilerek çizilen 50 km’lik yarıçaplı dairenin içinde kalan Akyurt, Çubuk, Elmadağ, Kahramankazan ilçelerinin tamamı ile Ayaş, Bala, Kalecik ilçe merkezleri dâhil büyük bir kısmı, güdül, Kızılcahamam, Haymana, Polatlı ilçelerinin bir kısmından oluşmaktaydı. Bununla birlikte 5216 sayılı Kanunda 50 km’lik yarıçapın içinde kalan belde ve bucak niteliğindeki belediyeler büyükşehir belediyesine ilk kademe belediyesi olarak bağlanmış, söz konusu yarıçap içinde kalan orman köyleri ise, büyükşehir belediyesinin mücavir alanını oluşturmuştur. 2008 yılında yürürlüğe giren 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’da Ankara ilinde Altınova, Sarayköy ve Sirkeli ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Altınova İlk Kademe Belediyesinin Yıldırım Beyazıt ve Peçenek mahalleleri ile Sarayköy ve Sirkeli belediyeleri Pursaklar İlk Kademe Belediyesine katılmıştır. Pursaklar merkez olmak üzere Ankara İlinde Pursaklar İlçesi kurulmuştur. Bununla birlikte aynı kanun ile Ankara İli Ayaş İlçesinde Çanlı ve Sinanlı, Bala İlçesinde Kesikköprü, Çubuk İlçesinde Yukarıçavundur ve Esenboğa, Elmadağ İlçesinde Hasanoğlan, Yeşildere ve Lalahan, Gölbaşı ilçesinde Bezirhane, Karagedik, Oyaca ve Selametli, Keçiören İlçesinde Bağlum, Mamak İlçesinde Kutludüğün, Sincan ilçesinde Yenikent ve Polatlı İlçesinde Temelli İlk Kademe Belediyeleri kapatılmıştır.

¹⁶ T.C. Ankara Valiliği, “Ekonomik Durum”, 2016, <http://www.ankara.gov.tr/ekonomik-durum>, (03.03.2018).

¹⁷ T.C. Ankara Valiliği, “Eğitim”, 2016, <http://www.ankara.gov.tr/egitim>, (03.03.2018).

¹⁸ T.C. Ankara Valiliği, “Eğitim”, 2016, <http://www.ankara.gov.tr/egitim>, (03.03.2018).

Şekil 2: 6360 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Ankara Büyükşehir Belediye Sınırı¹⁹

Yukardaki şekilde de görüldüğü gibi Ankara Büyükşehir Belediyesinin sınırı 5216 ve 5747 sayılı kanunlar uyarınca 662.445 hektar iken; 6360 sayılı kanun ile 2.557.594 hektar olmuştur. Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırının il sınırına kadar genişletilmiş olması planlamada bütünlüğün sağlanması açısından önemlidir.²⁰

6360 sayılı Kanun ile Ankara ilinin büyükşehir belediye sınırı il mülki sınırı, ilçe belediyelerin sınırları ise ilçe mülki sınırı olmuştur. Ankara ili mülki sınırları içinde bulunan orman köyleri de dâhil olmak üzere köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. 6360 sayılı Kanun ile Ankara büyükşehir belediyesi sınırlarına; Beypazarı, Çamlıdere, Evren, Haymana, Gündül, Kızılcahamam, Nallıhan, Şereflikoçhisar ve Polatlı olmak üzere 9 adet ilçenin de katılmasıyla büyükşehir belediye sınırları içinde bulunan ilçe sayısı 16'dan 25'e yükselmiştir (Şekil 2).²¹

Belediye, köy gibi yönetsel ve mali açıdan sorun yaşayan yönetim birimleri iktisadi bakış açısıyla tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Bu hususta yerel yönetimlere özgü temel özelliklerden birinin de küçüklük olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.²²

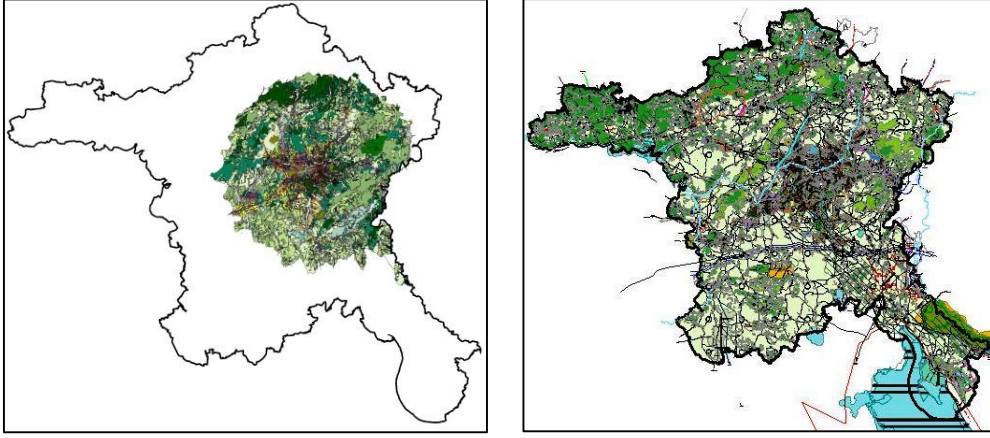
¹⁹ Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, İmar ve Çevre Planlama Şube Müdürlüğü, Ceyhan Seher, 2018.

²⁰ Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, 2038 Ankara Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2017, s 37.

²¹ Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, 2038 Ankara Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2017, s 34, 35.

²²Zengin, Ozan. "Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi" **Ankara Barosu Dergisi**, 2014/2, s 115.

Şekil 3: 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı ve 2038 Ankara Çevre Düzeni Planı²³

5216 sayılı yasaya göre 2006 yılında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı; 50 km'lik yarıçaplı dairenin içinde kalan ilçeleri ile sınırlı iken 2017 yılında yapılan 2038 Ankara Çevre Düzeni Planı, 25 ilçenin tamamını kapsamaktadır.

Ülkemizdeki mekânsal planlamanın tarihsel gelişimini göz önünde bulunduracak olursak; Tanzimat döneminde mekânsal planlar semt ya da mahalle ölçeğinde yani yerel altı (mevzii) düzeyde yapılmaktaydı. 1933 yılında yürürlüğe giren 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu; yerel düzeyde planlama yapılması kararı getirilen ilk yasal düzenlemedir. 1957 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Kanunu, 1972 yılında yürürlüğe giren 1605 sayılı yasa ile güçlendirilmiş ve metropoliten imar planları yapma kararı getirilerek mekânsal planlama konusunda en kapsamlı kanun halini almıştır. 1985 yılında yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu ile bölge düzeyinde plan yapma kararı getirilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na 648 ve 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerle ulusal ve bölgesel ölçekte mekânsal strateji planları yapma yetkisi verilmiştir. 2004 yılında yalnızca İstanbul ve Kocaeli il mülki sınırları büyükşehir sınırlarını oluşturmaktaydı. 6360 sayılı kanunla Ankara ili dahil olmak üzere 30 ilde il mülki sınır büyükşehir belediye sınırını oluşturmuştur. 6360 sayılı yasal düzenleme ile büyükşehir belediyelerine; kendi illerine ilişkin çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planı yapma yetkisi verilmiştir. Kalkınma Ajansları Bölge Planları hazırlarken büyükşehir belediyeleri il çevre düzeni planları ve nazım planlar hazırlamaktadır.²⁴

²³ Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, İmar ve Çevre Planlama Şube Müdürlüğü, 2018.

²⁴ Ersoy Melih, 6360 Sayılı Yasa Ve Mekânsal Planlama Sorunları, **GAP Belediyeler Birliği Dergisi**, 2013, s 1, 2, 3, 4, 6.

Günümüzde geçerliliğini koruyan Köy Kanunu'na göre; nüfusu 2000'den az olan (442 SK, md.1); cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler denmektedir. Ancak kanunun, günümüz ihtiyaçlarına cevap veremediği de ortadadır.²⁵ 6360 sayılı kanun ile mahalleye dönüşmesi sonucu, köyler tüzel kişiliğini kaybederek yerel yönetim birimi olmaktan çıkmıştır. Tüzel kişiliğine son verilerek mahalleye dönüştürülen köylerin kaldırılmasının ayrıca demokratik açıdan da etkileri bulunmaktadır. Köy tüzel kişiliğinin kaldırılması ile yerelin demokratik anlamda olumsuz etkilendiği, yerelleşmenin karşısında merkezileşme eğiliminin öne çıktığı belirtilmektedir.²⁶

Örgütsel merkezîyetçilik ve coğrafi merkezîyetçilik şeklinde iki kategoride ele alınan merkezileşme olgusu; kamu hizmetlerine yönelik politika, karar ve yürütme süreçlerinin merkezi idare ya da merkezi idarenin sevk ve idaresindeki kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi merkezîyetçilik; karar alma ve uygulama yetkisinin, taşra birimlerine ve yerel yönetimlere çok az yetkinin devredilmesi anlamına gelirken; örgütsel merkezîyetçilik ise; karar alma uygulama yetkisinin, en üst konumdaki otorite ya da organda toplanması anlamına gelmektedir. Yerelleşme ise; merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki idari vesayetinin azaltılması ve mali hakların merkezden yerele kayması olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda 6360 sayılı kanunun bir taraftan yerelleşme anlamında olumlu bir adım iken diğer taraftan yerelin kendi içerisinde bir merkezileşmeye sebep olacağı da ifade edilmektedir.²⁷

²⁵ Ulusoy ve Tekin'den aktaran Erat Veysel, "Mahalli İdare Birimi Olarak Köyler Ve 6360 Sayılı Yasanın Etkileri", **BEU Akademik İzdüşüm Dergisi**, Cilt 1. Sayı 1. Eylül 2016, s 90.

²⁶ Emre Koyuncu ve Tunga Köroğlu'dan aktaran Erat Veysel, "Mahalli İdare Birimi Olarak Köyler Ve 6360 Sayılı Yasanın Etkileri", **BEU Akademik İzdüşüm Dergisi**, Cilt 1. Sayı 1. Eylül 2016, s 93.

²⁷ Belli Aziz, Aydın Abdullah, "6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme", **International Journal of Social Science**, Sayı: 55, 2017, s 403, 405, 411.

Tablo 4: 6360 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Ankara İlinin Köy, Mahalle ve Belediye Sayıları²⁸

İlçe	6360 Sayılı Kanun Öncesi			6360 Sayılı Kanun Sonrası	
	Köy Sayısı	Mahalle Sayısı	Belediye Sayısı (İlçe/Belde)	Mahalle Sayısı	Belediye Sayısı
Akyurt	3	23	1	26	1
Altındağ	-	56	1	38	1
Ayaş	13	22	2	33	1
Bala	35	21	2	55	1
Beypazarı	64	19	4	78	1
Çamlıdere	41	7	1	48	1
Çankaya	-	116	1	124	1
Çubuk	47	36	1	84	1
Elmadağ	7	23	1	30	1
Etimesgut	-	28	1	33	1
Evren	9	4	1	13	1
Gölbaşı	7	47	1	54	1
Güdül	23	12	4	31	1
Haymana	67	17	6	78	1
Kalecik	37	20	1	57	1
Kahramankazan	15	31	1	48	1
Keçiören	-	51	1	51	1
Kızılcahamam	104	7	2	109	1
Mamak	-	66	1	66	1
Nallıhan	75	14	3	82	1
Polatlı	82	13	1	95	1
Pursaklar	-	18	1	21	1
Şereflikoçhisar	43	28	5	63	1
Sincan	-	57	1	59	1
Yenimahalle	-	66	1	57	1
Toplam	672	802	45	1433	25

Tablo 4'te de görüldüğü gibi Ankara ilinde bulunan 672 adet köyün (orman köyleri de dahil olmak üzere) mahalleye dönüşmesiyle mahalle sayısı toplam 1433 olmuştur. Bununla birlikte Ayaş ilçesinde 1, Bala ilçesinde 1, Beypazarı ilçesinde

²⁸ TÜİK, "Köy, Mahalle, Belediye Sayıları", <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (15.03.2018).

3, Gdl ilçesinde 3, Haymana ilçesinde 5, Kızılcahamam ilçesinde 1, Nallıhan ilçesinde 2 ve Şereflikoçhisar ilçesinde 4 olmak üzere toplam 20 adet belde belediyesi mahalleye dönüŐmüŐ olup bazı mahalleler birleŐtirilmiŐtir.

Görev ve Sorumluluklardaki Değişiklikler ve Etkileri

6360 sayılı kanun ile büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumluluklarında da birtakım değişiklikler yapılmıştır. Büyükşehir belediyelerinin görevleri arasına; büyükşehir belediyelerinin yetki alanındaki mahalleleri ilçe merkezine bağlayan yolları yapmakla birlikte, bu yolların temizliği ve karla mücadele çalıŐmalarını yürütmek eklenmiştir. Ankara büyükşehir belediyesinin ilçelere olan uzaklığı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5: Ankara Büyükşehir Belediyesinin İlçelere Uzaklıęı²⁹

İlçe	Uzaklık (Km)	İlçe	Uzaklık (Km)
Akyurt	34	Haymana	75
Altındağ	3	Kalecik	67
Ayaş	57	Kahramankazan	46
Bala	68	Keçiören	6
Beypazarı	99	Kızılcahamam	77
amlıdere	104	Mamak	9
ankaya	5	Nallıhan	158
ubuk	40	Polatlı	77
Elmadağ	41	Pursaklar	13
Etimesgut	17	Şereflikoçhisar	147
Evren	174	Sincan	24
Gölbaşı	19	Yenimahalle	4
Gdl	89		

Ankara büyükşehir belediyesine en uzak ilçeler; Evren(174 km), Şereflikoçhisar (147 km) ve Nallıhan(158 km) ilçeleridir. Ankara ilinin yüzölçümü büyük olduğundan çeperlerde bulunan mahallelere hizmet götürmek merkezde bulunan ilçelere oranla zaman alacaktır.

Büyükşehir Belediyelerine 5216 sayılı kanunda belirtilen görevlerden; yolcu ve yk terminalleri, kapalı ve açık otoparklar ile toptancı halleri ve mezbahalar yapmak, yaptırmak, iŐletmek, iŐlettirmek veya ruhsat vermek; mezarlık alanlarını tespit etmek ve defin hizmetleri ile temizlik hizmetleri, adres, numaralandırmaya

²⁹ Karayolları Genel Müdürlüğü, "İl-İlçe Mesafe Sorgulama",
<http://www.kgm.gov.tr/sayfalar/kgm/sitetr/uzakliklar/ililcelerasimesafe.aspx>, (21.03/2018).

ilişkin görevlerini meclis kararı ile ilçe belediyelerine devretme veya birlikte yapma yetkisi verilmiştir.

İlçe belediyelerine; afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etme, yıkma yetkisi verilmiştir. Bu durum büyükşehirlerin görev yoğunluğunu azaltmakla birlikte siyasi olarak da rahatlatmaktadır.³⁰

6360 sayılı kanun ile Ankara büyükşehir belediyesinin hem görevleri artmıştır hem de hizmet götüreceği alan 3,8 kat büyümüştür. Bu durum, köyden mahalleye dönüşen uzak yerleşimlere; merkez ile eşit, etkin, verimli ve zamanında hizmet götürülmesi sorunlarının oluşabileceği yönünde akıllarda soru işareti bırakmaktadır.

6360 sayılı kanun öncesinde, il özel idareleri, köy ve belediyeler arasındaki detaylı bir görev ve yetki paylaşımı bulunmaktaydı. Ancak 6360 sayılı kanun sonrasında merkezi idare, çeşitli birimleri ve diğer kamu kurumları arasında görev ve yetki uyuşmazlıkları ortaya çıkabilir.³¹

Mali Yapıdaki Değişiklikler ve Etkileri

5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun'un 2'inci maddesine göre; genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının; %2,85'i büyükşehir dışındaki belediyelere, %2,50'si büyükşehir ilçe belediyelerine ve %1,15'i il özel idarelerine, genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %5'i ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamı üzerinden büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan payların %30'u büyükşehir belediye payı büyükşehir belediyelerine ayrılmaktaydı.

6360 sayılı kanun ile değişiklik yapılarak; genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %1,50'si büyükşehir dışındaki belediyelere, %4,50'si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine (%4,50'lik payın; %90'lık kısmı ilçelerin nüfusuna, %10'luk kısmı ise ilçelerin yüzölçümüne göre dağıtılır), %0,5'i il özel idarelerine, genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının %6'sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamı üzerinden büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan payların %30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılmaktadır. Büyükşehir belediyelerine ayrılan %6'lık payın; %60'ı doğrudan ilgili büyükşehir

³⁰ Zengin, Gökhan. "Her Yer Büyükşehir, Her Hizmet Etkin ve Verimli! 6360 Sayılı Kanun'a Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım", **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu Kent Yönetimi ve Planlama TMMOB, Biliriler Kitabı 1**, Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Edirne, s 471.

³¹ Gözler, Kemal, "6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?", **Legal Hukuk Dergisi**, Cilt 11, Sayı 122, Şubat 2013, s 75.

belediyesine aktarılır. Kalan %40'lık kısmın; %70'i nüfusa, %30'u ise yüzölçümü esas alınarak büyükşehir belediyeleri arasında dağıtılır.

Tablo 6: 6360 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatı Toplamının Paylaşım Oranları³²

Mahalli İdare Türü	6360 Sayılı Kanun Öncesi Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatının Paylaşımı	6360 Sayılı Kanun Sonrası Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatının Paylaşımı
Büyükşehir Belediyeleri	%5	%6
Büyükşehir İlçe Belediyeleri	%2,5	%4,5
Büyükşehir Olmayan Belediyeler	%2,85	%1,5
İl Özel İdareleri	%1,15	%0,5
Toplam	%11,5	%12,5

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından, büyükşehir belediyelerine ayrılan pay %5'ten %6'ya yükselmiştir.

5216 ve 6360 sayılı kanun ile mahalleye dönüşen köy yerleşimlerinde; Emlak vergisi ve diğer vergiler, harç ve katılım paylarının 6 yıl süreyle (31.12.2020 tarihine kadar) alınmayacağı; bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücretin 6 yıl süreyle en düşük tarifenin % 25'ini geçmeyeceği belirlenmiştir. Tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen beldelerde ise içme ve kullanma suları için alınacak ücret beş yıl süreyle en düşük tarifenin %50'sini geçmeyecek şekilde belirlenmiştir.

Mahalleye dönüşen köy yerleşmelerine 31.12.2020 tarihinden sonra emlak vergisi, yol katılım payı, içme ve kullanma suları ücretleri, ruhsat harçları, çöp vergisi ve diğer vergilerin alınacak olması dar gelirli insanları zorlayacaktır.³³

İlçe belediyelerin otoparklardan elde ettikleri gelirler; il için gereken otopark ihtiyacının karşılanması amacıyla büyükşehir belediyelerine aktarılacaktır. Otopark gelirlerinin yalnızca otopark için gerekli arsa alımları ile bölge ve genel otoparkların yapımında kullanılacaktır. Elde edilen gelirlerin siyasi baskıdan ve

³² 5779 ve 6360 Sayılı Kanun

³³ Çukurçayır Akif, Negiz Nilüfer, Yemen Aysun, "6360 Sayılı Kanun'un Uygulanmasında Köy(lü) Mü Mahalle(li) mi):Katıl(a)mayanlar Açısından Bir Değerlendirme", TODAİE Yayınları, Ankara, 2014, s 8.

denetim zafiyetinden dolayı bu gelirlerin yalnızca otopark için kullanılacağı şüphe uyandırmaktadır.³⁴

Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından büyükşehir belediyelerine ayrılan payın artırılması, mahalleye dönüşen köylerden vergi alınması, otopark ücretleri belediyelerin gelirlerini arttıracak önemli gelişmelerdir. Ancak bu gelirlerin mahalle statüsü kazanan köylere ve mevcut mahallelere götürülmesi gereken standart hizmet ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamayacağı ve bu konuda söz konusu 6360 sayılı kanunda değişiklik olup olmayacağı önümüzdeki yıllarda değerlendirilebilecektir.

Büyükşehir belediyeleri de dahil olmak üzere yerel yönetimlere mali kaynak sağlanırken, konu ile ilgili görüş ve önerilerinin alınması ve bununla birlikte hizmet maliyetlerindeki artışların da hesaba katılması olumlu sonuçlar doğuracaktır.³⁵

SONUÇ

6360 sayılı kanun ile 30 ilde yerel yönetim birimlerinden olan köy, belde belediyeleri ve il özel idarelerinin tüzel kişiliğine son verilmesi ve tüm yetki ve sorumluluğun büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri tarafından uyum içinde sağlanması planlanmaktadır. Bununla birlikte büyükşehir belediyelerinin gelirleri de arttırılmakla beraber bu artışa; mahalleye dönüşen köy yerleşimlerinden alınacak olan vergi, harç ve katılım payları da dahildir. Bu durum ekonomik açıdan sorunları olan ve geçim sıkıntısı olan mahalleye dönüşen köy yerleşimleri için sorunlar yaratacaktır. Ayrıca köy tüzel kişiliğinin kaldırılması ile yerelin demokratik anlamda olumsuz etkilendiği ve merkezileşme eğiliminin öne çıktığı görülmektedir.

6360 sayılı kanun ile mahalli idarelerin sayısında değişiklikler olduğu gibi, 30 adet büyükşehir belediyesinde; belediye sınırları il mülki sınırlarına kadar genişletildiğinden büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanı büyük oranda artış göstermiştir. Bu illerde il özel idareleri kapatıldığından bu kurumun ilgisine göre bazı görev, yetki ve sorumlulukları da büyükşehir belediyelerine verilmiştir. Bununla birlikte 6360 sayılı kanun ile 30 ilde il özel idarelerinin kaldırılması ancak diğer illerde var olması ülke genelinde ikili bir yapı oluşturmuştur.³⁶

³⁴ Zengin, Gökhan. “Her Yer Büyükşehir, Her Hizmet Etkin ve Verimli! 6360 Sayılı Kanun’a Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım”, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu Kent Yönetimi ve Planlama TMMOB, Biliriler Kitabı 1**, Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Edirne, s 471.

³⁵ Özer, M. Akif, “Yerel Yönetimler Reformunda Reform:6360 Sayılı Kanun’un Düşündürdükleri”, **Yerel Politikalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, 2013, s 123,124.

³⁶ Genç, Fatma Neval. “6360 Sayılı Kanun ve Aydın’a Etkileri”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Özel Sayı (Sf:1-29) s 7.

Ankara iline bakıldığında; büyükşehir belediyesi önceden yakın çevresindeki 16 ilçeye hizmet götürürken 6360 sayılı kanun sonrası hizmet götürmesi gereken ilçe sayısı 25'e yükselmiş olup; yüzölçümü 3,8 kat artmıştır. Ancak yüzölçümü büyük olan ve kalabalık olan büyükşehirlerde hizmetlerin zamanında, kaliteli, verimli ve eşit olarak götürülmesi konusunda sorunlarla karşılaşılması ihtimali bulunmaktadır. Valiye bağlı olarak kurulan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı'nın da bu konudaki rolü oldukça önemlidir.

Yeni büyükşehir belediye modelinin planlama ve kalkınma açısından olumlu etkilerinin olacağı düşünülmektedir. İlin bir bütün olarak kalkınmasını sağlamak bakımından bu modelde esneklik, hızlı hareket etme, tüm kaynakları koordine etme gibi fırsatlar bulunmaktadır. Bununla birlikte büyükşehir belediyelerinin, kamu yararı dengesini göz önünde bulundurarak yatırımları kendi iline yönlendirme ve teşvik fırsatları üretme potansiyelleri de artmaktadır.³⁷

6360 sayılı yasal düzenleme ile büyükşehir belediyelerine; kendi illerine ilişkin çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planı yapma yetkisi verilmiştir. Bu durumun sonucu olarak Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanan Bölge Planları ile büyükşehir belediyeleri tarafından hazırlanacak il çevre düzeni planları ve nazım planlar arasında çatışma sorunları ortaya çıkabilir. Bu sorunun önüne geçmek için üst ölçekli planlar arasında kademeli birlikteliğin sağlanması gerekmektedir.³⁸

6360 sayılı kanunun gerekçeleri arasında bulunan, kaynakların verimli bir şekilde kullanılarak, insanlara daha etkin, verimli ve kaliteli hizmet sağlamak olduğu açıkça görülmektedir. Bu yasanın etkilerinin sağlıklı bir şekilde ölçülebilmesi için büyükşehir olan illerde ve mevcutta büyükşehir olup hizmet sınırları genişleyen illerde zaman içindeki etkilerinin ayrıntılı analizler yapılarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Hizmet arzı, hizmet talebi, kentte yaşamının fayda/maliyeti, kentte faaliyet gösteren firmalar dikkate alınarak her büyükşehir için ayrı optimal ölçeğin belirlenmesi 6360 sayılı Kanunda belirlenen hedeflere ulaşılması bakımından daha uygun bir yaklaşım olurdu.³⁹

³⁷ Oktay, Tarkan. "6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama Ve Anlamlandırma", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (ISMUS)**, I/1 (2016), s. 114.

³⁸ Ersoy Melih, "6360 Sayılı Yasa Ve Mekânsal Planlama Sorunları", **GAP Belediyeler Birliği Dergisi**, 2013, s 1, 2, 3, 4, 6.

³⁹ Kara, Mustafa. "Türkiye'de Merkezileşme-Yerelleşme Tartışmaları ve Hizmet Sunumunda Ölçek Sorunu", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2016, Cilt: 14, Sayı: 27, ss. 272.

KAYNAKLAR

Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, **2038 Ankara Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu**, 2017, s 2, 33, 34, 35, 37, 555, 556.

Arıkboğa, Eray. “Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli”, **Yerel Politikalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, 2013, ss 58-65.

Aydın, A. H. **Kamu Yönetimine Giriş Temel Konular-Yeni Yaklaşımlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 142’den aktaran Belli Aziz, Aydın Abdullah, “6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme”, **International Journal of Social Science**, Sayı: 55, 2017, ss. 401-413.

Belli Aziz, Aydın Abdullah, “6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme”, **International Journal of Social Science**, Sayı: 55, 2017, ss. 401-413.

Çelikyay, Hicran. “Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Sayı:101, s 7.

Çukurçayır Akif, Negiz Nilüfer, Yemen Aysun, “6360 Sayılı Kanun’un Uygulanmasında Köy(lü) Mü Mahalle(li) mi):Katıl (a)mayanlar Açısından Bir Değerlendirme”, TODAİE Yayınları, Ankara, 2014, s 8.

Erat Veysel, “ Mahalli İdare Birimi Olarak Köyler Ve 6360 Sayılı Yasanın Etkileri”, **BEU Akademik İzdüşüm Dergisi**, Cilt 1. Sayı 1. Eylül 2016, ss. 87-98.

Ersoy Melih, “6360 Sayılı Yasa Ve Mekânsal Planlama Sorunları”, **GAP Belediyeler Birliği Dergisi**, 2013, s 1, 2, 3, 4, 6.

Eryılmaz, B. **Kamu Yönetimi Düşünceler-Yapılar-Fonksiyonlar-Politikalar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2012, s. 301, 302’den aktaran Belli Aziz, Aydın Abdullah, “6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme”, **International Journal of Social Science**, Sayı: 55, 2017, ss. 401-413.

Genç, Fatma Neval. “6360 Sayılı Kanun ve Aydın’a Etkileri”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Özel Sayı (Sf:1-29) ss. 1-29.

Goethe-Institut, Cengizkan Ali, “Türkiye için modern ve planlı bir başkent kurmak: Ankara 1920-1950”, <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm>, (27.02.2018).

Gözler, Kemal. “6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?”, **Legal Hukuk Dergisi**, Cilt 11, Sayı 122, Şubat 2013, ss. 37-82.

Karayolları Genel Müdürlüğü, “İl-İlçe Mesafe Sorgulama”,
<http://www.kgm.gov.tr/sayfalar/kgm/sitetr/uzakliklar/ililcelerarasimesafe.aspx>,
(21.03/2018).

Kara, Mustafa. “Türkiye’de Merkezileşme-Yerelleşme Tartışmaları ve Hizmet Sunumunda Ölçek Sorunu”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2016, Cilt: 14, Sayı: 27, ss. 249-276.

Koyuncu, Emre ve Tunga Koroğlu. **Büyükşehirler Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme**, tepav.com.tr, Kasım 2012,

Oktay, Tarkan. “6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama Ve Anlamlandırma”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (ISMUS), I/1 (2016), ss. 71-131.

Özer, M. Akif. “Yerel Yönetimler Reformunda Reform:6360 Sayılı Kanun’un Düşündürdükleri”, **Yerel Politikalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, 2013, ss 97-126.

TBMM, “T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü-Genel Gerekeç”, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0690.pdf>, (20.02.2018).

T.C. İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, **2014 yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu**, Ankara, 2015, s 13.

T.C. Ankara Valiliği, “Ekonomik Durum”, 2016,
<http://www.ankara.gov.tr/ekonomik-durum>, (03.03.2018).

T.C. Ankara Valiliği, “Eğitim”, 2016, <http://www.ankara.gov.tr/egitim>, (03.03.2018).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, “2016-2017 yılı Eğitim İstatistikleri”,
<http://ankara.meb.gov.tr/www/egitim-istatistikleri/icerik/24>, (05.03.2018).

Toksöz, Fikret, **İyi Yönetişim El Kitabı**, Tesev Yayınları, 2008.

Toksöz, F.; Özgür, A. E. & Koç, L. “**Küreselleşme ve Yerelleşme Bağlamında Yerel Yönetimler: Türkiye Örneği**”, (Ed.: Nihat Falay, Ahmet Kesik, Murat Çak, Mehmet Karakaş) içinde Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Geleceği, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2010, s. 76’dan aktaran Belli Aziz, Aydın Abdullah, “6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme”, **International Journal of Social Science**, Sayı: 55, 2017, ss. 401-413

Topçu, Dilek. **Türkiye’de Yeni Büyükşehir Belediye Sistemi**, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı, İstanbul, 2015.

TÜİK, İstatistiki Göstergeler, “Köy, Mahalle, Belediye Nüfusları ve Sayıları, Ankara İli ve İlçelerinin Nüfusu, Ankara İli Nüfus Artış Hızı”,
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (15.03.2018).

Ulusoy, Ahmet ve Tekin Akdemir. **Mahalli İdareler**, Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2012.

Zengin, Gökhan. “Her Yer Büyükşehir, Her Hizmet Etkin ve Verimli! 6360 Sayılı Kanun’a Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım”, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokiyumu Kent Yönetimi ve Planlama TMMOB, Biliriler Kitabı 1**, Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Edirne, s 471.

Zengin, Ozan. “Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi” **Ankara Barosu Dergisi**, 2014/2, ss. 93-116.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*:10.05.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*:31.05.2018.

1982 Anayasasında Vicdanî Ret Olgusu

Gökhan DÖNMEZ

Dr. Öğr. Üyesi

Bitlis Eren Üniversitesi- Kamu Yönetimi Bölümü- Bitlis-Türkiye

ORCID:0000-0002-3332-2634

gdonmez@beu.edu.tr

Öz

Vicdanî ret genel kabul gören ve yaygın biçimde algılanan tanımlama şekli ile kişinin inancı gereği zorunlu askerlik hizmetinden kaçınmasıdır. Uluslararası literatürde vicdanî ret, hukukî bağlamda ve din ve vicdan özgürlüğü kapsamında bir insan hakkı olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde, Avrupa ülkelerinin öncülüğünde pek çok ülke, vicdanî retti bir insan hakkı olarak tanımakta ve yurttaşlarına askerlik hizmetine alternatif oluşturan kamu hizmeti seçeneği sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Dünya’da ve Türkiye’de vicdani retin tarihsel gelişiminin incelenmesinin ardından 1982 Anayasası çerçevesinde konuya ilişkin çelişkileri ve belirsizlikleri ortaya koyarak vicdanî ret kavramının zorunlu askerlik hizmeti ile birlikte Türk iç hukukuna girmesi gerekliliğine dair önerilerde bulunmaktır. Bu çalışmada vicdanî ret hakkına dair 1982 Anayasası incelenmiştir. Çalışmanın konusu çerçevesinde 1982 Anayasasının ilgili maddeleri analiz edilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’nin ilgili maddeleri analiz edilmiş ve söz konusu içtihadın iç hukukumuzla olan çelişkisi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vicdanî Ret, 1982 Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Conscientious Objection in 1982 Constitution

Abstract

If conscientious objection is defined in the way it is generally accepted; it is the belief of the person to refrain from compulsory military service. In international literature, conscientious objection is regarded as a human right under the legal context and freedom of religion and conscience. Today, many countries in Europe recognize conscientious objection as a human right and offer citizens the option of public service as an alternative to military service. The purpose of this study is to examine the historical development of conscientious objection and to propose the necessity of the concept of conscientious objection to comply with compulsory military service in the Turkish domestic law by setting out contradictions and ambiguities about the subject within the framework of the 1982 Constitution. The 1982 Constitution on the right to conscientious objection has been examined in this study. In the context of the work, the relevant articles of the 1982 Constitution were analyzed and the European Court of Human Rights (ECHR) resolutions and the relevant articles of the European Convention on Human Rights (ECHR) were analyzed and the controversy with the domestic law of that case was put forward.

Key words: Conscientious Objection, 1982 Constitution, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights

GİRİŞ

Genel anlamıyla hukuksal anlamda, hukuka boyun eğmeme hareketi olarak tanımlanan Vicdanî ret, hukukî boyuttan uzak olarak bireyin vicdan özgürlüğünü açığa vurumu olarak tanımlanabilir. Kişide mevcut olan savaş karşıtı bir tutum olarak da nitelendirebileceğimiz Vicdanî ret; bireyin inancı, politik görüşü veya toplumsal yapıya bakış açısı doğrultusunda silâh altına alınmayı kabul etmemesidir. Askerlik çağına gelmiş ancak pek çok farklı nedenlerle askerlik hizmetinde bulunmayı reddeden çoğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafı ülke vatandaşları zorunlu askerlik hizmeti yerine Vicdanî ret hakkını kullanarak farklı kamu hizmetlerinde çalışmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, Dünya’da ve Türkiye’de vicdani retin tarihsel gelişiminin incelenmesinin ardından 1982 Anayasası çerçevesinde konuya ilişkin çelişkileri ve belirsizlikleri ortaya koyarak vicdanî ret kavramının zorunlu askerlik hizmeti ile birlikte Türk iç hukukuna girmesi gerekliliğine dair önerilerde bulunmaktır. Çalışma giriş ve sonuç bölümlerinin dışında üç ana bölümden oluşacaktır.

Çalışmanın birinci bölümde vicdanî ret kavramı ve kavrama ilişkin tanım açıklanacaktır. Çalışmanın İkinci bölümünde vicdanî retin tarihsel gelişimi başlığı altında birinci kısımda dünyada vicdanî retin ortaya çıkışı ve Türkiye’de vicdanî reddin tarihsel gelişimi incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde 1982 Anayasası’nda vicdanî ret olgusu başlığı altında 1982 Anayasası’nın vicdanî ret hakkı ile ilişkilendirilebilecek maddeleri incelenecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: VİCDANÎ RET KAVRAMI VE TANIMI

Roma Ordusunda askerlik yapmayı reddeden Numandialı Maximilian ile M.S 295 yılında ortaya çıktığı bilinen Vicdanî retin kavramsal olarak ele alınması dünyada yeni bir araştırma alanı meydana getirmiştir.¹ Vicdanî ret olgusunun kavramsallaştırılmasına daha çok hukukî metinlerde rastlanmaktadır ancak, bireysel bir hak olarak tanınan Vicdanî retin toplumsal yapıda etkili olan farklı boyutlarının olduğu görülmüştür. Bu nedenle Vicdanî ret kavramını incelerken hukukî boyutunun yanı sıra tarihi, siyasal ve sosyolojik boyutlarıyla da ele almak gerekmektedir.²

Genel anlamda Vicdanî ret, hukuka itaat etmeme davranışdır. Hukuksal çerçeveden uzak olarak Vicdanî ret, kişinin düşünce ve vicdan özgürlüğünü elinde bulundurması ve vicdanının doğrultusunda hareket etmesi olarak tanımlanmaktadır.³ Vicdanî ret kavramı inanç özgürlüğü bağlamında ele alınacak

¹ Barış Esmer, **Türkiye’de ve Dünyada Vicdanî Ret**, Propaganda Yayınları, 2012, s.21; Volkan Dönmez, Gökhan Dönmez, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından, Türkiye’nin Vicdanî Ret Pratiği**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s. 5.

² Esmer, s.21.

³ Sabahattin Nal, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Türk Hukukunda Vicdanî Ret”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010, Cilt.7, Sayı 13, s.254.

olunursa, kişinin inancı gereği zorunlu askerlik hizmetinden kaçınması olarak da tanımlanabilir. Vicdanî ret kavramının genel kabul gören ve yaygın biçimde algılanan tanımlama şekli budur ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa Parlamenterler Meclisi tavsiye kararlarında da bu tanıma uygun olarak yer almaktadır.⁴ Kavramsallaştırma süreci oldukça yeni olan vicdanî ret olgusuna dair yapılan tanımlamaların genellikle vicdanî retin hukukî bir hak olduğu yönünde anlam taşıdıkları görülmektedir.⁵ Uluslararası literatürde vicdanî ret, hukukî bağlam ile din ve vicdan özgürlüğü bağlamında bir insan hakkı olarak değerlendirilmektedir. Bu haktan yararlanan Vicdanî retçiler seküler ve dinî olarak iki kategoriye ayrılrsa da vicdanî retin silahsız hizmetlerde çalışmayı kabul edenlerden total retçilere kadar birçok alt kategoriye sahip olduğu kabul edilmektedir.⁶

VİCDANÎ RETTİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, dünyada vicdanî retin ortaya çıkışı ve Türkiye’de vicdanî reddin tarihsel gelişimi incelenecektir.

Dünyada Vicdanî Retin Ortaya Çıkışı

Tarihsel boyutta incelendiğinde, vicdanî retçiler ilk olarak inançları gereği ilahî yasalara itaatlerini gerekçe göstererek dünyevî yasalara itaat etmeyen ve aynı inancı paylaştıkları kişiler tarafından dışlanmaktansa, devletin kötü muamelesine razı olan muhalifler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁷

Savaş karşıtlığı tarihi, savaş tarihi kadar eskidir. Ancak, 5 Eylül 1789’da Fransa’da, asker toplamak için etkin bir araç olarak zorunlu askerlik hizmetinin ortaya çıkması, savaş karşıtı mücadelenin de daha sistemli bir şekilde örgütlenmesini beraberinde getirmiştir.⁸

Vicdanî ret hareketleri birçok ülkede farklı şekillerde kendinî göstermiştir. Fransa, İspanya ve İtalya’da özerk hareketler olarak ortaya çıkıp sivil itaatsizlik eylemlerine dönüşmüştür. Toplumsal mutabakata varılmasıyla sonuçlanan dirençli bir toplumsal hareket yöntemiyle Almanya’da kendine kalıcı bir yer edinmiştir.⁹

⁴ Hande Demir: “Vicdanî Ret Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2011, sayı 4, s.244.

⁵ Esmer, s.23; Dönmez, Dönmez, s.5.

⁶ Esmer, s.21; Dönmez, Dönmez, s.5-6.

⁷ Ulrich Bröckling, “Çarklardaki Kum 21. Yüzyılın Başında Vicdani Red”, Yay. Haz. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, Çarklardaki Kum: Vicdani Red, İletişim, İstanbul, 2008., s.71.

⁸ Andres Speck, “Savaş Karşıtı Uluslararası Hareket İçinde Red”, Birikim, Sayı:207, Temmuz 2006., s. 45 ; Esmer, s.45.

⁹ <http://www.Ajangiz.Rafael.‘Being Influential Without Participating in The Policy Process. The case of Conscription Western Europe’>, 2001. essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws20/ajangiz.PDF; E.T:21.01.2015.

Dünyada savaşa katılmayı reddettiği bilinen ilk kişi olarak M.S.295 yılında, Romalı askerler orduya asker katmak için Numidya'ya (bugünkü Cezayir) geldiklerinde, Maximilian isimli bir genç asker olmak istemediğini belirtmiştir. Maximilian'ın askerliği reddetme sebebi kendisinin Hıristiyan olması ve Hıristiyanlık öğretilerinde şiddetin kınanıyor olmasıdır; bu ret sonucunda Maximilian idam edilmiştir ve bilinen ilk vicdanî retçi olarak tarihteki yerini almıştır.¹⁰ 4. yy.'da Roma'da Hıristiyanlığın kabulü ile Hıristiyanlar Roma ordusunda bulunmuş fakat pek çoğu savaşımayı kabul etmemiştir. Bu gruptakiler dünyada ilk retçiler olarak gösterilmektedir. Yahudiler de Roma ordusunda bulunmayı kabul etmemişler ve bu görevden muaf tutulmuşlardır.¹¹

Ortaçağdaki Orta Avrupa feodal beyliklerinde bazı Hıristiyan tarikatların, feodal beylere savaş vergisi ödemek karşılığında üyeleri ordu hizmetinden muaf tutulmuşlardır. Wiedertaeufer tarikatı savaş vergisine karşı Almanya'da ilk kökten dinci direniş hareketini gerçekleştiren topluluktur. Askerlik hizmetinde bulunmayı ve savaş vergisi ödemeyi reddeden bu direniş hareketi, kanlı bir şekilde bastırılmıştır.¹² 18. yüzyıl İngilteresi'nde ise inançlarını gerekçe göstererek, devlete vergi ödemeye ve orduda yer almaya karşı çıkan Quaker tarikatı adını duyurmuştur. Reddediş nedenlerinin netliği ve tutumlarındaki tutarlılıkla Quakerler, günümüzdeki anlamda "Vicdanî retçi" olarak tanımlanabilen ilk grup olarak nitelendirilmektedirler.¹³

Modernleşme öncesi Batı toplumlarında, savaşa katılmak istememe tavrına dair herhangi bir yasa düzenlenmemiş, bu tavır resmi olarak tanınmamıştır ve bu tavır gösteren bireyler devlet tarafından görmezden gelinmiş ya da katı bir şekilde cezalandırılmıştır. Erken modernleşme döneminde ise devlet, vicdanî retti resmi olarak kabul etmiş ancak, kapsamını sadece dinî gerekçelerle retçi olanlarla sınırlandırmıştır. 17. yy.'da ortaya çıkan Quaker, Menonit, Brethren ve sonrasında gelen Yehova Şahitleri ve 7. Gün Adventistleri vicdanî ret hareketinin liderliğini yapmışlardır.¹⁴

Devletin vicdanî retçilerle uzlaşmak adına yaptığı ilk hamle vicdanî retçilere silahlı kuvvetlerde silahsız görevler yapma hakkı tanınması şeklinde olmuştur. Sanayi Devrimi'nden sonraki dönemde batı toplumlarında dinî gerekçe temelli vicdanî ret devletler tarafından kabul edilmiş ve vicdanî retçilere alternatif sivil hizmetlerde yani kamu hizmetinde çalışma hakkı verilmiştir.¹⁵ Ancak, alternatif

¹⁰ Özgür H. Çınar, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Vicdanî Ret ve Türkiye**, (çev. Defne Orhun), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2014., s.23.

¹¹ Esmer, s.45.

¹² Zehra Kafkaslı, "Her Şey Vatan İçin" (!), **Güncel Hukuk**, Mart 2006/03, s. 39; Esmer, ss.45-46.

¹³ Kafkaslı, s.39; Esmer, s.46.

¹⁴ Esmer, s.46.

¹⁵ Esmer, s.46.

sivil hizmetlerin süresi, zorunlu askerlik hizmeti süresinden daha uzun tutulmuştur.

Batı toplumlarında II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dinî inanç gerekçeli vicdanî ret hâkimiyet alanını kaybederek yerini seküler vicdanî rette bırakmıştır ve bu gelişmenin sonucu olarak kilise de aktif rolünü anti militarist gruplara kaptırmıştır. Mücadele alanı askerlik yapmak zorunda bırakılan sivillerin askere gitmeme haklarını kullanabilmelerinden askerlik mesleğini yapanların bundan vazgeçme haklarını kazanabilmelerine doğru genişlemiştir. O döneme dek ağır ve caydırıcı koşullara sahip olan alternatif sivil hizmet ise, daha hafif koşullara sahip bir seçeneğe dönüştürülmeye başlanmıştır.¹⁶

Fransız İhtilali sonrasında gelişen modern ulusal silahlı kuvvetlere kadar Avrupa’da askerlik yapmayı reddetmek ikincil bir öneme sahiptir. 19. yüzyılın sonlarında Prusya’da zorunlu askerlik ve sürekli ordu modeline geçilmiştir. Bu yeni model, Birinci Dünya Savaşı sırasında birçok ülke tarafından da örnek alınmıştır. Savaş devam ederken ve yüzbinlerce sivil askere alınırken, ilk olarak 1916 senesinde Vicdanî retçiler kabul edildiklerinde onlara bir aşağılamayı ifade eden “conchies” denilmiştir. “vicdanî” olarak Türkçe’ye çevrilebilecek olan “conscientious” kelimesinin aşağılama amacıyla kullanılan bu kısaltması, Birinci Dünya Savaşı sırasında ilk kez “vicdanî retçi” (conscientious objector) kavramı kabul edilene kadar kullanılmıştır.¹⁷

Türkiye’de Vicdanî Retin Tarihsel Gelişimi

1800’lü yıllarda Osmanlı İmparatorluğu; topraklarında yaşayan halkın dinî inanç ve etnik köken bağlamında mozaik görünümüne sahip olması ve oluşumun içinde ulusal bağımsızlığını ilan etmeyi düşünen ayrılıkçı unsurların bulunması nedeniyle parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı devlet adamları bu tehlikeye karşı ülke genelinde yönetim, eğitim ve orduda Avrupa’da uygulanan modele benzer şekilde reformlar yapmıştır.¹⁸

Osmanlı ordusunun modernizasyon çalışmaları 1792’de III. Selim tarafından Anadolu ve Balkanlar’daki vilayetlerden İstanbul’a getirilen çocukların burada eğitilerek belirsiz bir süre için silâh altına alınıp Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) Ordusu’nun kurulmasıyla başlamıştır.¹⁹ 1826 yılına gelindiğinde bir diğer modernizasyon denemesi olarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye

¹⁶ Charles C. Moskos, Chambers II, John Whiteclay, “The Secularization of Conscience”, **The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance**, New York: Oxford University Press, 1993. s. 6-14; Esmer, s.46.

¹⁷ Esmer, ss.46-47.

¹⁸ Esmer, s.107.

¹⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Cilt: 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995; Eric Jan Zürcher, **Devletin Silahlanması ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2003., ss.87-88; Esmer, ss.108-109.

(Muhammed'in Muzaffer Askerleri) ismiyle yeni bir ordu karşımıza çıkmaktadır. II. Mahmut'un tahta çıkmasından sonra gönüllülerden ve sultanın vilayetlerdeki memurlarından oluşan bu profesyonel orduda, 15–30 yaş aralığındaki Müslüman erkekler 12 yıl süreyle hizmet yapmak üzere toplanmıştır.²⁰ Bu yeni ordunun asker ihtiyacının yeterince karşılanamaması sonucu ihtiyacı karşılamak için halk içerisinde herhangi bir düzenlemeye bağlı olmadan asker alımı yapılmaya başlanmış ve bu esnada zorbalığa başvurulmuştur.²¹

1834'te yapılan yeni bir düzenlemeyle Osmanlı Ordusu redif birliklerini kurmuştur. Redif birlikleriyle ilgili genel kanının aksine bu birlikler yedek ordu olarak değil sürekli taşra ordusu olarak düşünülmüştür.²² Bu döneme kadar Osmanlı'da ordu modernizasyonunda kuraya dayalı Fransız modeli örnek alınmıştır. Redif birliklerine alınan askerler yılda iki kez eğitime tabi tutulup, savaş zamanında düzenli orduda görevlendirilmişlerdir.²³

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile askerlik hizmeti ilk defa vatan borcu olarak tanımlanmış ve *“her memleketin lüzumu halinde istenecek asker erleri için bazı iyi usullerle askerlik müddetinin dört veya beş yıl olarak tespiti hususunda bir münavebe yolu kararlaştırılacaktır”* ibaresiyle askerlik hizmetinin belirli bir süresinin olacağı belirtilmiştir.²⁴

1843 yılında Tensikat-ı Celile-i Askerîye adıyla halka açıklanan zorunlu askerlik ve askere alım sistemi ile ilgili kıstaslar asıl olarak 1846'da hazırlanan yeni Kura Usulü ve Kanunname'yle birlikte uygulanmaya başlamıştır.²⁵ Bu uygulamaya göre kurada seçilenler asker olmak zorundadırlar. Ancak 1835'te bazı Ermeni ve Rumların donanmaya alınmasına karşı gayrimüslim halkın gösterdiği tepki, hazırlanan bu yeni Kanunname ile tüm gayrimüslimlerin özel bir vergi ödemek karşılığında askerlik hizmetinden muaf tutulmasını sağlayarak askerlik hizmetinde bulunmak istemeyen gayrimüslim halk için alternatif bir seçeneğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun yanında yüksek vergi ödeyen bazı Müslümanlarla birlikte ulema sınıfına mensup olanlar, medrese öğrencileri, müftü, hâkim, şeyh, müderris vb. meslek sahipleri de zorunlu askerlikten muaf tutulmuşlardır.²⁶

1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'nda Osmanlı tebaasını dinî inancı ne olursa olsun eşit vatandaşlar olarak nitelendiren bir düzenleme getirilmiştir. Buna

²⁰ Zürcher, ss.88-89; Esmer, s.109.

²¹ Bülent Tanör, **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997,ss.77-90.

²² Musa Çadırcı, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.48.

²³ Zürcher, s.89.

²⁴ Karal, s.15.

²⁵ Faruk Aydın, **Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askere Alma Kanunları (1839-1914)**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.9.

²⁶ William Hale **Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.31.

dayanarak zorunlu askerlik hizmeti gayrimüslim yurttaşları da kapsayacak biçimde düzenlenmiştir ancak uygulamada vergi ödeyerek muaf tutulma seçeneğinin kaldırılmadığı görülmüştür.²⁷

Osmanlı topraklarında vicdanî retin ilk örneği Molokanlardır.1918’de Osmanlı Rus sınırının değişmesi ve Kars’ın yeniden Osmanlı’nın eline geçmesi sonucu burada ikamet eden Molokanlar Osmanlı tebaasına dâhil olmuşlardır.²⁸ Rus tarafına göçmeleri durumunda askerlik yapmak zorunda bırakılacakları korkusuyla köylerini terk etmeyen Molokanlar, Osmanlı döneminde askerlik yapmaya zorlanmamışlardır. Ancak Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş için hazırlık dönemi olarak adlandırabileceğimiz Milli Mücadele döneminde “tehlikeli Bolşevik nüfuz unsurları” olarak adlandırılmışlardır.²⁹ Bu görüşün oluşması sonrasında alınan Meclis kararı ile de kendilerine 20 Ocak 1921’e kadar buldukları toprakları terk etmemeleri durumunda askere alınacakları bildirilerek onlar için çok büyük bir önem arz eden askerlik hizmetinde bulunmamak konusu ile açıkça tehdit edilmişlerdir. Tarlalarına ve mallarına el koyulan, şiddete maruz kalan Molokan köylüleri sonunda bu baskı ortamında askere gitmeyi kabul etmiş ve cephelere gönderilmeye başlanmıştır. Tüm baskılara rağmen asker olmayı kabul etmeyen az sayıda köylü ise 1922’de topraklarını terk ederek Rusya’ya geri dönmüştür.³⁰

1927 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımının ardından 1111 sayılı Askerlik Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk zorunlu askerlik yasası düzenlenmiştir. Askerlik Kanununun birinci maddesi gereğince “*Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, iş bu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur.*” Kanunun bu maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkek zorunlu askerlik hizmetini yapmakla mükelleftir. Zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulan tek grup “*bedeni kabiliyeti askerliğe elverişli olmayanlar*”dır.³¹

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte toplumsal yapıyı militarist bir organizasyon ekseninde yeniden şekillendirmek üzere ordu millet düşüncesini toplumsal yapıya enjekte etme çalışmaları hız kazanmıştır. O dönemde bu çalışmalara dair somut örnekler olarak nitelendirilebilecek birçok kitap yayınlanmıştır. Örnek vermek gerekirse Afet İnan’ın “*Vatandaş İçin Medenî Bilgiler*”, “*Askerlik Vazifesi*” ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan Tarih ders kitapları ordu millet anlayışının toplumsal yapıda yer edinmesi ve yerini sağlamlaştırması adına yapılan çalışmalardan birkaçıdır.³²

²⁷ Tanör, s.96.

²⁸ Esmer, s.121.

²⁹ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.53.

³⁰ Esmer, s.122.

³¹ Esmer, s.125.

³² Esmer, s.126.

1940'lı yıllar Türklük sıfatının vurgulandığı hatta Türk olmayanların casuslukla itham edildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazım Karabekir 21 Ağustos 1940 tarihli CHP grup toplantısında “*Arkadaşlar, nerede gayri Türk bir yer varsa, muhakkak biliniz ki casus yuvasıdır*” diyerek gayrimüslimleri Türk olmayanlar şeklinde tanımlamış ve hedef göstermiştir.³³ 1941’de hükümetin aldığı gizli bir kararla 25 ile 45 yaşları arasında olup askere alınan gayrimüslim vatandaşlara silah verilmemiş, taş kırma ve yol yapımı gibi bedeni çalışma gerektiren işlerde zorla çalıştırılmışlardır. Bu kişilerden çoğu kötü koşullarda salgın hastalıklar sebebi ile yaşamlarını yitirmişlerdir.³⁴

Osmanlı döneminde “farklı” olanların devleti oluşturan çoğu yapıya eklemeli olduğu bir uygulama mevcuttur. Ancak bu eksende İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye Cumhuriyeti’ne baktığımızda eklemeli politikasından uzaklaşmış ve aşırı milliyetçi siyasal ve sosyal şartların hâkim olduğu bu dönemde farklı olanın imhasına veya korkutularak kaçırılmasına yönelik uygulamaların hayata geçirildiğini görebiliriz.³⁵

Günümüzde Türkiye’de halen vicdanî ret hakkı tanınmamakla birlikte alternatif sivil hizmet imkânı da bulunmamaktadır.³⁶ Her Türk asker doğar düşüncesinin her dönemde kabul gördüğü Türkiye Cumhuriyeti’nde, zorunlu askerlik hizmeti mevcut yapıdaki yerini sağlamlaştırmıştır. Günümüzde askerlik hizmetine karşı tutum sergileyenler olduğu kadar militarist unsurların etkisi altında kalarak bu kişilere muhalif düşüncede olanların varlığını da inkâr edemeyiz.

1982 ANAYASASI’NDA VİCDANÎ RET OLGUSU

Konuya ilişkin olarak iç hukuk bağlamında öncelikle Anayasa’ya bakıldığında çelişki sayılabilecek ifadeler rastlamak mümkündür ve vatan hizmetinden yalnızca askerliğin anlaşılması gerektiği net bir biçimde ifade edilmemiştir demek yanlış olmaz. Türkiye Cumhuriyeti’nde hali hazırda yürürlükte olan anayasanın 1982 Anayasa’sı olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Askerî yargının kurulmasıyla ortaya çıkan yasal düzenlemeler olarak 1961 ve 1982 Anayasaları gerçekleşen darbelerin etkisiyle demokratik katılımının olmadığı düşünülen bir dönemin izlerini taşımaktadır. Anayasa’nın 72. maddesi’ne göre zorunluluk arz eden tek olgu “vatan hizmeti” dir. Bu kavramın ne şekilde yorumlanması ve kabul görmesi gerektiği de adı geçen maddede ifade edilmektedir. Vatan hizmetinin yerine getirilme şekilleri de alternatif seçeneklerle sıralanmıştır:

“1. Silahlı kuvvetlerde ya da

2. Kamu kesiminde yerine getirme,

³³ Esmer, s.127.

³⁴ Rıdvan Akar, **Aşkale Yolcuları**, Belge Yayınları, 2000, ss.174-177.

³⁵ Esmer, s.128.

³⁶ Çınar, s.211.

3. veya getirilmiş sayılma.”³⁷

Vicdanî ret konusunu anayasa çerçevesinde ele almaya çalışacak olursak 1982 Anayasa’sının açık bir şekilde vicdanî ret hakkından bahsetmemesine rağmen düzenlendiği zamanın kısıtlamalarından sıyrılarak geniş bir şekilde yorumlandığında vicdanî ret ile ilişkilendirilebilen maddeleri mevcuttur ve bu maddelere değinmemiz gerekmektedir. Şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki vicdanî ret hakkına dair açık ve net bir ifade 1982 Anayasası dâhil Türkiye Cumhuriyeti ulusal mevzuatının hiçbir yerinde mevcut değildir. Ancak 1982 Anayasası’nın 72. maddesi geniş biçimde yorumlandığında vicdanî ret ve alternatif kamu hizmeti ile ilişkilendirilebilecektir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Anayasanın 72. maddesi, Siyasî Haklar ve Ödevler başlığı altında “vatan hizmeti” kavramını açıklar. Açıklama aynı zamanda “vatan hizmeti” nin ordu dışında farklı alanlarda ifa edilebileceğini de vurgular niteliktedir. 72. madde’nin içeriğini incelediğimizde ifade şeklinden de anlaşılacağı gibi vatan hizmeti olarak 1961 Anayasası’nın 60. maddesi’nin aksine sadece askerliğin kastedilmediği görülmektedir. Bu noktada Anayasa 72. madde’de vatan hizmetini alternatifli olarak çeşitli sınıflara ayırmıştır. Burada ilgili maddenin çalışmanın konusu açısından daha geniş şekilde yorumlanmasına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla ulusal mevzuat gereği vatan hizmeti adıyla her yurttaşa zorunlu bir şekilde ifa ettirilmeye çalışılan zorunlu askerlik hizmeti görevinden çok yapılacak geniş kapsamlı yorum sonucu ortaya çıkacak alternatif kamu hizmeti seçeneği ve bu seçeneğin kamuda nasıl yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağına dikkat çekmek vicdanî ret hakkı ve çalışmanın konusu açısından daha faydalı olacaktır.

72. madde’nin içinde geçen vatan hizmetinin kamu kesiminde de yerine getirilebileceği ifadesi alternatif sivil hizmet seçeneğine gönderme yapmaktadır. Alternatif sivil hizmet seçeneğini vicdanî gerekçeler ile zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddedenlerin yani vicdanî retçilerin, vatana hizmetini farklı alanlarda farklı şekilde yerine getirmelerine imkân sağlayan, hizmet alanı bağlamında militarizmden uzak bir sistem olarak tanımlayabiliriz. Yurttaşların kamuya ait herhangi bir kuruluşta görev yaparak vatan hizmetini yerine getirmesi, bu hizmetin sadece zorunlu askerlik hizmetini kapsamadığına dikkat çekecektir. Yürürlükteki anayasada yer alan “vatan hizmeti” ifadesi ve bu hizmetin nasıl yerine getirileceği hususu pek çok kişi tarafından alternatif sivil hizmetlerin mümkün olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. 1961 Anayasasının 60. maddesi’ndeki vatan hizmetinin "ne şekilde yerine getirileceği" ifadesinin, 1982 Anayasası’nda "ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı" şeklinde değiştirilmiştir. Bu noktada askerlik karşısı vicdanî retçilere, alternatif sivil

³⁷ Can, Osman, “Vicdanî ret ve Anayasa”, **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008, s. 303.

hizmetin kanunen tanınmasına anayasal boyutta herhangi sakınca bulunmadığı iddia edilmektedir.³⁸

Anayasaya göre, vicdanî ret eylemine ilişkin herhangi bir engelin olmadığına değinen Osman Can, vicdanî kanaat özgürlüğünü dayanak noktası göstererek, Anayasa'nın 24. maddesi'ne atıfta bulunmaktadır. 24. madde'de geçen “*Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir*” ifadesi ile “*Kimse, ...dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz*” ifadeleri Türkiye de vicdanî retçiliği savunanların hak talebinde elini güçlendirmektedir. Osman Can'a göre Anayasa'nın 24. maddesi'nin 1. Fıkrası “*Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.*” ifadesi ile kanaat özgürlüğünü olası tahditlere karşı koruma altına almaktadır.³⁹ Yine Osman Can'a göre 1982 Anayasası'nın 72. maddesi'nin açık lafzın da “*...veya yerine getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir*” ifadesi ile devletle herhangi bir hiyerarşik ilişkiye girmeden, yani alternatif sivil hizmette de bulunmadan vatan hizmetinin yerine getirilmiş sayılabileceği belirtilmektedir ve zorunlu askerlik hizmeti anayasal bir direktif olmadığından zorunlu kapsamından çıkarabilmek için anayasada herhangi bir değişikliğe gitmeye gerek yoktur.⁴⁰

“Vatan hizmeti”nin ifasında zorunlu askerliğe alternatif hizmetlerin hayata geçirilmesinde takdirin tamamen yasa koyucuda olduğu düşünülebilir. Ancak yasa koyucunun yetkilerinin anayasa ile sınırlandırıldığı ve yetki kullanımında anayasadaki temel hakları göz ardı edemeyeceğini de bilmemizde fayda vardır. Dolayısıyla yasa koyucu Anayasa'nın kendisine tanıdığı yetkiler kapsamında düzenlemeler yapmaya yetkilidir. Bu nokta da Osman Can konumuz açısından şu tespitte bulunmuştur;

“a. Vatan hizmeti Anayasa’da alternatifli olarak öngörülmüştür.

b. Vicdanî kanaat, Anayasa’da dokunulmaz, sınırlanamaz, tartışılmaz, kınanamaz, açıklanmaya zorlanamaz, kısacası devlete hiçbir müdahale olanağı tanımaz bir temel hak olarak nitelendirilmiştir. Hatta Anayasa’nın 15. Maddesi’nde, savaş, seferberlik ve sıkıyönetim hallerinde dahi -yani ülkenin yaşam savaşı verdiği bir aşamada dahi- bu hakka dokunulmayacağı belirtilmektedir.

c. O halde her iki kategori arasında bir çatışma çıktığında öncelik verilecek kategori, tartışmasız biçimde vicdanî kanaat özgürlüğü olacaktır.

³⁸ Abdurrahman Eren, Türk Hukukunda Vicdanî Ret, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(3), 2006., s.108.

³⁹ Can, s.305.

⁴⁰ Can, s.304.

d. Dolayısıyla yasa koyucu vatan hizmetini yasayla düzenlerken, askerliği herkes bakımından zorunlu kılmakla, anayasal tercihle açıkça çatışma içindedir.”⁴¹

Bu noktaya kadar ifade edilenler doğrultusunda vicdanî kanaat özgürlüğüne ve bu gibi haklara ne şartla olursa olsun müdahalede bulunulmamasının gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Vicdanî kanaat özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gereken kanaat özgürlüğünün dışı vurumuna örnek olarak nitelendirebileceğimiz vicdanî ret hakkı talebine uluslararası sözleşmeler nezdinde bir hareket sahası tanınmış olmasına rağmen Türkiye'nin imzacısı olduğu bu uluslararası andlaşmalara aykırı yaptırımlarda bulunduğu ve vicdanî ret hakkı talebine ilişkin herhangi bir düzenleme yapmaktan kaçındığı açıkça görülmektedir. Anayasa'nın 90. maddesi ile ilgili olarak 1997 tarihli Askerî Yargıtay 1. Dairesi'nin kararında konuya şu şekilde yaklaşmıştır;

“T.C. Anayasanın 90 ncı maddesinin son fıkrasında, usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Anlaşmaların kanun hükmünde olduğu belirtilmekle beraber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10 ncu maddesinin 2 nci fıkrasında, kullanılması vazife ve mesuliyeti tazammun eden bu hürriyetler, demokratik toplulukta, zaruri tedbirler mahiyetinde olarak Milli güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya amme emniyetinin, nizamı muhafazanın, suçun önlenmesinin, sağlığın ve ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli haberlerin ifşasına mani olunması veya adalet kuvvetinin üstünlüğünün ve tarafsızlığının sağlanması için ancak ve kanunla, muayyen merasime, şartlara tehditlere veya müeyyidelere tabi tutulabileceği hükmünün yer alması nedeniyle, gerek Anayasada ve gerekse kanunlarda yer verilen askerlik hizmetinin "Vicdanî ret" gibi bir düşünceyle yerine getirilmemesi kanunların ön gördüğü müeyyideye tabi olacaktır”⁴²

Bu karardan da anlaşıldığı üzere Türkiye Cumhuriyeti bir insan hakkı olan vicdanî ret hakkına dair herhangi bir anayasal düzenleme getirme çabası içerisinde değildir. Sonuç olarak Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye'nin vicdanî ret hakkını tanımaması ve askerlik hizmetine alternatif kamu hizmeti seçeneğini yurttaşlarına sunmaması anayasanın ilgili maddeleri ile çelişmektedir. Türk hukukunda kanunlar çerçevesinde askerlik hizmeti zorunludur ancak Anayasa'nın 72. maddesi'nde, askerlik hizmetinin yanı sıra alternatif kamu hizmeti seçeneğine de uygulanmamakla birlikte imkân tanınmıştır ve bu konunun kararı tamamen yasa

⁴¹ Can, s.306.

⁴² Askerî Yargıtay 1. Dairesinin 4.7.1997 tarihli, Esas 1997/493 ve Kararı 1997/489, s. 2

koyucunun takdirine bırakılmıştır. Türk hukukunda hali hazırda Anayasal boyutta vicdanî rette dair hiç bir düzenleme bulunmamaktadır ve yürürlükteki anayasanın 72. maddesi'nde vatan hizmetinin silahlı kuvvetler dışında da yapılabileceği belirtilmiş olmasına rağmen alternatif bir kamu hizmeti seçeneği ile ilgili düzenleme yapılmamıştır. Zorunlu askerliğe muhalefet etmenin veya vicdanî retti açıklamanın; Türk hukukunda halkı askerlikten soğutmak, milli mukavemeti kırmak ve emre itaatsizlikte ısrar gibi suçlara karşılık geldiği öne sürülebilir. Türkiye'nin imzacısı olduğu herhangi bir enternasyonal sözleşmede net bir şekilde vicdanî ret hakkının düzenlenmediği fakat Avrupa Konseyi ve AİHM'nin AİHS madde 9'da korunan düşünce, vicdan ve din özgürlüğü bağlamında zorunlu askerliğe karşı vicdanî rettin tanınmasına karar verdiği görülmektedir.

SONUÇ

Vicdanî rettin Türkiye'de gelecek dönemlerde sıklıkla gündemde yer edineceği öngörülmektedir ancak, bu konuya ilişkin ulusal boyutta yeterince çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada ilk olarak, vicdanî ret kavramının ne olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Ardından, vicdanî rettin dünyada ve Türkiye'de tarihsel gelişimi anlatılmıştır.

Son bölümde Anayasa'ya bakıldığında çelişki sayılabilecek ifadelerle rastlamak mümkündür ve vatan hizmetinden yalnızca askerliğin anlaşılması gerektiği net bir biçimde ifade edilmemiştir. Zira 1982 Anayasası'nın 72. maddesi'nde "*Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir,*" ifadesi yer almaktadır. 72. madde'de açıkça "askerlik hizmeti" kastedilmemesine rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nde askerliğe alternatif olabilecek sivil hizmet seçeneği uygulaması mevcut değildir. 72. madde'nin içinde geçen vatan hizmetinin kamu kesiminde de yerine getirilebileceği ifadesi, kanaatimizce alternatif sivil hizmet seçeneğine gönderme yapmaktadır. Anayasanın 90. maddesi'nde "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*" ifadesi mevcuttur.

Günümüzde Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde ve uluslararası düzeyde vicdanî rette ilişkin mühim düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzacısı olan Türkiye'nin vicdanî ret hakkını tanımaması ve askerlik hizmetine alternatif kamu hizmeti seçeneğini yurttaşlarına sunmaması 1982 Anayasası'nın ilgili maddeleri ile çelişmektedir. Günümüzde Türkiye'de halen vicdanî ret hakkı tanınmamakla birlikte alternatif sivil hizmet imkânı da bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye'nin vicdanî ret hakkını

tanımaması ve askerlik hizmetine alternatif kamu hizmeti seçeneğini yurttaşlarına sunmaması Anayasanın 90. maddesi ile çelişmektedir.

Mevcut durumda önerimiz şudur; yasa koyucunun gelecekte vatan hizmeti kavramını daha detaylı ve geniş bir alanı kapsayacak şekilde ve uluslararası standartlara uygun olacak haliyle yorumlaması ve yeni düzenlemeler getirmesi vatan hizmetinin alternatif sivil hizmet veya kamu hizmeti şeklinde yerine getirilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ajangiz, Rafael, “Being Influential Without Participating in The Policy Process. The case of Conscription Western Europe”, 2001. <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws20/ajangiz.PDF>

Akar Rıdvan, **Aşkale Yolcuları**, Belge Yayınları, 2000.

Askerî Yargıtay 1. Dairesinin 4.7.1997 tarihli, Esas 1997/493 ve Kararı 1997/489

Aydın Faruk, **Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Sonra Askere Alma Kanunları (1839-1914)**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Bröckling Ulrich, “Çarklardaki Kum 21. Yüzyılın Başında Vicdani Red”, Yay. Haz. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, Çarklardaki Kum: Vicdani Red, İletişim, İstanbul, 2008.

Can, Osman, “Vicdanî ret ve Anayasa”, **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.

Çadırcı Musa, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

Çınar Özgür H., **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Vicdanî Ret ve Türkiye**, (çev. Defne Orhun), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2014.

Demir Hande, “Vicdanî Ret Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2011.

Dönmez Volkan, Dönmez Gökhan, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından, Türkiye’nin Vicdanî Ret Pratiği**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018.

Eren Abdurrahman, Türk Hukukunda Vicdanî Ret, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**,61(3),2006.

Esmer Barış, **Türkiye’de ve Dünyada Vicdanî Ret**, Propaganda Yayınları, 2012.

Hale William, **Türkiye’de Ordu ve Siyaset: 1789’dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

Kafkaslı Zehra, “Her Şey Vatan İçin” (!), **Güncel Hukuk**, Mart 2006/03

Karabekir Kazım, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Karal Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Cilt: 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Moskos Charles C., Chambers II, John Whiteclay, “The Secularization of Conscience”, **The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance**, New York: Oxford University Press, 1993.

Nal Sabahattin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Türk Hukukunda Vicdanî Ret”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010.

Speck Andres, “Savaş Karşıtı Uluslararası Hareket İçinde Red”, **Birikim**, Sayı:207, Temmuz 2006.

Tanör Bülent, **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Zürcher Eric Jan, **Devletin Silahlanması ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2003.

AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Dergimize gönderilen yazılar, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uygun bir şekilde hazırlanmalı ve bilime katkısı olan özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

1. Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
2. Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Türkçe makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; İngilizce makalelerin başına Türkçe ve İngilizce özet eklenmelidir. Türkçe ve yabancı dildeki özetlere beşer tane anahtar kelime eklenmelidir.
3. Makaleler, dil ve ifade bakımından dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, makalede açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, ayrıca amaç ve kapsam dışına çıkan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir.
4. Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, makalede değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
5. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin altında kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklama bulunmalıdır.
6. Makalede kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
7. Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara sonuçta yer verilmemelidir.

YAZAR REHBERİ

Gönderilen çalışmalar hakem değerlendirmesi için aşağıda belirtilen yazım kurallarımıza uygun olarak hazırlanmalıdır:

- Makale başlığı ilk harfler büyük, sola yaslı, 14 punto olacak şekilde yazılmalıdır.
- Teşekkür yazısı ve çalışma ile ilgili açıklamalar varsa dipnot olarak bildiriniz.
- Paragraflar ve başlıklar içerden başlamamalıdır. Metin iki yana dayalı, satır aralığı tek olmalıdır. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 4cm, alttan 4.5 cm, sol 3.5 cm, sağ 3.5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1.25 cm. alt bilgi 3,5 cm olmalıdır.
- Metinler Times New Roman, 12 punto, normal, her iki tarafa dayalı olarak yazılmalıdır.
- Metin içinde satır aralığı 1 satır olacak şekilde hazırlanmalıdır.
- En fazla 20 sayfa olmasına özen gösterilmelidir.
- Metin içinde özel olarak vurgulanmak istenen cümlelerde italik yazı karakteri kullanılmalıdır:
- Paragraf sonrasında aralık (spacing) değeri olarak 6 nk boşluk verilmelidir.

- Makaleyi bölümlere ayırırken numaralandırma kullanılmamalı; başlıklar büyük ve bold, alt başlıklarda kelimenin ilk harfi büyük ve bold, üçüncü düzey başlıklarda kelimelerin ilk harfi büyük, dördüncü düzey başlıklarda yalnızca kelimelerin ilk harfi büyük ve italik olmalıdır.

Örnek:

KAMU PERSONEL YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ

Planlı Dönem Öncesi Çabalar

Yabancı Raporlar

Fritz Neumark Raporu

ATIF USULLERİ

Akademik İzdüşüm Dergisi **dipnot yöntemini** benimsemiştir. Dipnotlar tüm metin içinden başlayarak numaralandırılır. Dipnotlarda Times New Roman için 10 punto kullanılır. Bu yöntemde bir konuya ilişkin açıklama yapılması istendiğinde açıklama sayfa altına dipnot olarak verilebilir.

- Kitap için;

Hamza Al, **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 51.

- Aynı kaynağa ikinci kez atıf yapıldığında yazarın soyadı ve atıfta bulunulan eserin sayfa numarası yazılır.

Al, s. 55.

- İki yazarlı esere atıfta bulunulurken,

Abdullah Yılmaz ve Mustafa Ökmen, **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 12.

-İki yazarlı esere ikinci kez atıfta bulunurken,

Yılmaz ve Ökmen, s. 12.

- İkiyazardan fazla yazarı olan bir esere metin içinde atıfta bulunulurken;

Durmuş Tezcan ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 10.

- İkiyazardan fazla yazarı olan bir esere metin içinde ikinci kez atıfta bulunulurken;

Tezcan ve diğerleri, s. 11.

-Bildiri, konferans, kongre, sempozyum kitaplarının bir bölümüne yapılan atıflar aşağıdaki gibi gösterilir:

Örnek:

Halil Sarıaslan, “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, s.186.

- Atıfta bulunulan eserin yazarının adının belirtilmemesi halinde, “Başvurulan Metnin Başlığı, Kitabın Adı, Yayınevi, Basım Yeri, Yılı, Sayfa numarası” şeklinde atıfta bulunulur.

Avrupa’da Dil Öğrenimi, **Avrupa Dergisi**, Aralık 1978, ss.15-16.

- Yazar bir kurum ise, yazarın soyadı yerine kurumun adı yazılır.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Adalet ve İçişleri Politikası-Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000, s.3.

- **Derleme (editörlü) yayınlara atıfta bulunurken derleyen anlamında (Der.), editör anlamında (Ed.) ifadesi kullanılır.**

Örnek:

Mehmet Altan (Ed.), **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

Ahmet Livaneli, “Devlet ve Piyasa”, **Hukuk Devleti**, (Ed. Mehmet Altan), Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

-**Çeviri kitaplara atıfta bulunulması halinde çeviren Çev. şeklinde kısaltılır.**

Köşim Yesmagambetov, **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 27.

-**Orijinal kaynağa ulaşılamaması durumunda yapılan aktarmalar dipnotta aşağıdaki şekilde gösterilir:**

Ahmet Livaneli, **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2003, s.40’dan aktaran Mehmet Altan, Piyasa ve Devlet, Bilim Yayınları, İstanbul, 2006, s.99.

- **Yayınlanmamış tezlerden yapılan atıflarda;**

Vildan Saba Aktop, **Türkiye’de Para Arzının İçselliği: Ekonometrik Bir Uygulama**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.32.

-**Sürelî yayınlardan yapılan atıflar şu şekilde yapılır:**

Tunç Demirbilek, “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, s.25.

Tom Baum and Vjollca Bakiu, “Tourism in Albania: Competing in the Mediterranean Region”, **Anatolia: An International Journal of Tourism And Hospitality Research**, Vol.10, 1999, p. 5. –

-**İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazarın Adı Soyadı, “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim Adresi, (Erişim tarihi gün.ay.yıl olarak), varsa Sayfa numarası.**

Örnek: TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun Raporu ile AB-Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşamaya Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007), s.1.

KAYNAKÇA

-Tek yazarlı kitap için;

Al, Hamza. **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013.

-Çok yazarlı kitap için;

Yılmaz, Abdullah ve Mustafa Ökmen. **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rıfat Murat Önok. **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Kitap içinde bölüm olması halinde başvurulmuş kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Baltas, Nickos. “The Economy of the European Union”, **European Union Enlargement**, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp.146-157.

-Makalenin ve bildiri kitabının yayınlandığı dergi ya da kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Demirbilek, Tunç. “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, ss. 22-37.

Lee, Daniel Y. “Purchasing Power Parity and Dynamic Error Correction Evidence from Asia Pacific Economies”, **International Review of Economics and Finance**, Vol.:8, 1999, pp. 199–212.

Sarıaşlan, Halil. “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölüm ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, ss.183-193. 21

-Tez için;

Çolakoğlu, Ülker. **Konaklama İşletmelerinin Yönetici-Yönetilen İlişkilerinde İletişim Stratejileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997.

-İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazar Soyadı, Adı. “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim adresi, (Erişim Tarihi).

TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun raporu ile AB – Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşama Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007).

-Çeviri kitaplar için;

Yesmagambetov, Köşim. **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.